

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องขบวนการทางสังคมแนวใหม่ กรณีศึกษาเครือข่ายฮักเมืองน่าน ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ เพื่อศึกษาถึงการก่อเกิดและพัฒนาการ เงื่อนไขที่นำไปสู่การรวมตัวกัน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ กลไกการทำงานของเครือข่ายตลอดจนถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงประเด็นการศึกษาและเข้าใจถึงความเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ จึงแบ่งผลการศึกษาออกเป็น ขั้นตอนดังนี้

- 4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน
- 4.2 การก่อเกิดและพัฒนาการของเครือข่ายฮักเมืองน่าน
- 4.3 เงื่อนไขที่นำไปสู่การรวมตัวกันของเครือข่ายฮักเมืองน่าน
- 4.4 การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ และกลไกการทำงานของเครือข่าย
- 4.5 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

4.1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์จังหวัดน่าน

ที่ตั้งของจังหวัดน่านนั้นอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของภาคเหนือตอนบน ระหว่างละติจูดที่ 18 องศา 46 ลิปดา 47 พิลิปดาองศาเหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 46 ลิปดา 45 พิลิปดาองศาตะวันออก อยู่ห่างจากศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศไทยคือ กรุงเทพฯ เป็นระยะทางประมาณ 650 กิโลเมตร มีเนื้อที่หนึ่งหมื่นตารางกิโลเมตร หรือประมาณเจ็ดล้านไร่ โดยมีอาณาเขตทางทิศตะวันออกและทิศเหนือติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทางทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย ส่วนทางทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์

สภาพพื้นที่โดยล้อมด้วยเทือกเขาผีปันน้ำด้านตะวันตกและเทือกเขาหลวงพระบาง อ้อมไปทางทิศตะวันออก เป็นเขตแบ่งกับประเทศเพื่อนบ้าน สภาพภูเขาเป็นลักษณะสูงชันสลับกับลูกคลื่นลอนลาด ทำให้มีที่ราบเป็นเพียงที่แคบ ๆ ขนานกับลำน้ำในหุบเขา ภูเขาที่สำคัญใน

เทือกเขาทั้งสองนี้ได้แก่ ดอยหลวง ดอยวาว ดอยผาจิ ดอยหลง ดอยภูคา และดอยขุนน้ำน่าน ความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 1,000 – 2,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

พื้นที่ราบที่ชาวบ้านใช้สำหรับทำการเกษตรขนาดใหญ่ที่สุดคือ บริเวณที่ราบที่ขนานกับแม่น้ำน่านเริ่มจากอำเภอทุ่งช้างถึงอำเภอท่าวังผา และอีกบริเวณหนึ่งคือ ที่ราบที่ขนานกับแม่น้ำน่านบริเวณอำเภอเมืองถึงอำเภอเวียงสา โดยมีเทือกเขาขุนห้วยฝายกั้นแบ่งทั้งสองส่วนออกจากกัน ความสูงริมฝั่งแม่น้ำน่าน ณ บริเวณที่ตั้งจังหวัดประมาณ 201 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง นอกนั้นเป็นบริเวณแคบ ๆ ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนของลำน้ำสาขาของแม่น้ำน่านที่กระจายอยู่ทั่วไปตามหุบเขา

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดน่าน สภาพทั่วไปก็คล้ายกับส่วนอื่นของประเทศแต่มีข้อแตกต่างที่ค่อนข้างสูงก็คือ ในช่วงฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อากาศจะร้อนและมีสภาพแห้งมากโดยเฉพาะบริเวณหุบเขา ครั้นพอถึงเดือนมิถุนายนเรื่อยไปจนถึงเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนมักจะมีปริมาณฝนค่อนข้างมาก บางปีมีฝนตกหนักและน้ำท่วมฉับพลัน เช่น ปี พ.ศ.2506 ปี พ.ศ.2524 ปี พ.ศ.2538 และปี พ.ศ.2542 เป็นต้น ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์อากาศจะหนาวจัด มีหมอกกลงในช่วงเช้าตรู่จนถึงสาย

เนื่องจากอยู่ในสภาพที่รายล้อมด้วยขุนเขา จังหวัดน่านจึงเป็นต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำลำธารหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นสายที่ยาวที่สุด คือ 465 กิโลเมตร แม่น้ำสา แม่น้ำว้า แม่น้ำสมุน แม่น้ำปัว แม่น้ำแหละ แม่น้ำเปี้ย แม่น้ำกอน แม่น้ำสวด แม่น้ำย่าง แม่น้ำยาว (อวน) แม่น้ำยาว(แจ่ง) แม่น้ำว้า แม่น้ำางว แม่น้ำขาว นอกจากนี้ยังมีลำห้วยลำธาร ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยแหล่งน้ำเหล่านี้เพื่อการเกษตร และอุปโภคบริโภค ในฤดูแล้งนี้ก็อาศัยการใช้น้ำจากเหมืองฝาย แม่น้ำน่านและน้ำบอบาดาล

จังหวัดน่านมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 7,170,045 ไร่ หรือ 11,472.026 ตารางกิโลเมตร (สำนักงานป่าไม้สำรวจ ปี 2507) แบ่งเป็นป่าดงดิบประมาณ 76,010 ไร่ ป่าเบญจพรรณ 4,449,230 ไร่ และ ป่าแดงประมาณ 2,262,016 ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับการสำรวจปี 2516 แล้วพบว่า จังหวัดน่านมีป่าไม้เหลือเพียง 7,806 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 41.8 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่เท่านั้น ขณะที่ค่าเฉลี่ยของภาคเหนือตอนบน คือ 63 เปอร์เซ็นต์

4.1.2 การปกครอง

จังหวัดน่านประกอบด้วย 14 อำเภอและ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอนาหมื่น อำเภอนาน้อย อำเภอเวียงสา อำเภอแม่จริม อำเภอเมือง อำเภอปัว อำเภอบ้านหลวง อำเภอสองแคว

อำเภอท่าวังผา อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติและกิ่งอำเภอภูเพียง

จำนวนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 69 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบลจำนวน 7 แห่ง จำนวน ตำบล 99 ตำบล และจำนวนหมู่บ้าน 837 หมู่บ้าน

4.1.3 การบริการสาธารณสุข

จังหวัดน่านให้บริการโทรศัพท์ต่อประชากรในอัตรา 11.7 เครื่องต่อประชากร 1,000 คน สำหรับครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ทั้งจังหวัดในอัตราร้อยละ 8.1 ในขณะที่จำนวนหมู่บ้านนอกเขตเทศบาลที่มีไฟฟ้าใช้ในอัตราร้อยละ 89.7 โดยรัฐบาลได้กำหนดที่จะให้บริการโทรศัพท์ไว้ที่ 100 เครื่องต่อประชากร 1,000 คน ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 7 และกำหนดด้านการบริการน้ำประปาไว้ที่ 80 เปอร์เซ็นต์ ส่วนไฟฟ้าให้มีใช้อย่างทั่วถึง ในแผนฯ 8 มีสถานเฝ้าระวัง 110 แห่ง และโรงพยาบาลของรัฐ 13 แห่ง

4.1.4 การศึกษา

จังหวัดน่านมีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติและเทศบาล ถึง 394 แห่ง สถาบันการศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา 16 แห่ง และสังกัดกรมอาชีวศึกษาอีก 2 แห่งคือ วิทยาลัยเทคนิคน่านและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

นอกจากนี้ยังมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ และสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ที่เปิดการเรียนการสอนที่จังหวัดน่าน โดยมีอัตรานักเรียนชั้นประถมเฉลี่ยต่อห้อง 17 คน มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 93.5 อัตราการเรียนต่อมัธยมปลาย ร้อยละ 68.5 อัตราการเรียนต่ออาชีวศึกษา ร้อยละ 24.1

4.1.5 ศาสนา

ชาวน่านส่วนมากนับถือศาสนาพุทธและยังปนอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ เวทย์มนต์คาถา ไสยศาสตร์ และมีดวงเทวดาควบคู่กัน นอกจากนี้ยังมีการนับถือศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์

4.1.6 คุณภาพประชากร สุขอนามัยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จังหวัดน่านมีประชากรรวม 488,192 คน มีจำนวนครัวเรือน 121,380 ครัวเรือน มีจำนวนหมู่บ้าน 837 หมู่บ้าน มีจำนวน 99 ตำบล มีผู้สูงอายุร้อยละ 7.5 อัตราทารกต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 คน คือ 8.3 อัตราการฆ่าตัวตายต่อประชากร 10,000 คน 24.7 คน จำนวนเตียงต่อประชากร 1,000 คน เท่ากับ 1.9 จำนวนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญต่อประชากร 100,000 คน

เท่ากับ 9.6 จำนวนคดีที่ประทุษร้ายต่อชีวิต เพศ ต่อประชากร 100,000 คน เท่ากับ 35.9 จำนวนคดีที่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ต่อประชากร 100,000 คน เท่ากับ 50.1 จำนวนคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด เป็นคดีผู้ค้า 36.9 และคดีผู้เสพ 26.5 จำนวนผู้เกิดอุบัติเหตุ 1,576 คน เสียชีวิต 13.4 คน

4.1.7 เศรษฐกิจ

จังหวัดน่านมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม 12,522.2 ล้านบาท (ข้อมูลจังหวัดน่าน, 2538) แตกต่างจากศูนย์กลางเศรษฐกิจในภูมิภาคในเชียงใหม่ซึ่งได้แก่ 92,784 ล้านบาท โดยมีรายได้จากภาคเกษตรเป็นหลัก กล่าวคือ ประมาณ 2,868 ล้านบาท รองลงมาคือ การค้าส่งและค้าปลีก 2,627.1 ล้านบาท สาขาบริการ 1,971 ล้านบาท สาขาก่อสร้าง 21,751 ล้านบาท และบริการราชการ 1,287 ล้านบาท รายได้ต่อหัวประชากรเฉลี่ย 20,167 บาท เปรียบเทียบกับประเทศที่มีอัตราเฉลี่ยต่อหัว 71,000 บาท/หัว

จังหวัดน่านมีเม็ดเงินตามงบประมาณแผ่นดินผ่านหน่วยงานราชการต่าง ๆ ลงมาในพื้นที่จังหวัด 4,736 ล้านบาท ในขณะที่น่านมีอัตราพึ่งพิงรายได้จากประชากรวัยแรงงานของประชากรผู้สูงอายุและเด็กวัยเรียน 42.6 เปอร์เซ็นต์ มีอัตราการว่างงานร้อยละ 12 (อัตราว่างงานปี 2541 จังหวัดน่าน) ในขณะที่ประชากรยากจนมีอยู่ร้อยละ 12.4

4.1.8 ความมั่นคงและความเป็นระเบียบของสังคม

จังหวัดน่านมีวาทภัยถึง 63 ครั้งในรอบปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความสูญเสีย 4.4 ล้านบาท ในขณะที่มีอัคคีภัย 40 ครั้ง ความเสียหาย 5.1 ล้านบาท มีอุทกภัยสูญเสีย 11.6 ล้านบาท มีภัยแล้งประสบทุกพื้นที่

ด้านสังคมมีการชุมนุมเรียกร้องของประชาชนต่อรัฐบาล จำนวน 4 ครั้ง ในรอบปีที่ผ่านมา มีจำนวนองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ที่จดทะเบียนต่อประชากร 100,000 คน เท่ากับ 129 องค์กร มีจำนวนชุมชนเข้มแข็ง 849 องค์กร มีสมาชิก 172,161 คน มีภาวะการออมทรัพย์ 25.3 ล้านบาท อัตราองค์กรเข้มแข็งต่อประชากร 100,000 คนเท่ากับ 177.1 องค์กร (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดน่าน, 2543)

4.2 การก่อเกิดและพัฒนาการของเครือข่ายกลุ่มอัครเมืองน่าน

การศึกษา การก่อเกิด และพัฒนาการของเครือข่ายอัครเมืองน่าน ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ กลุ่มแกนนำ การก่อเกิด และพัฒนาการการศึกษาครั้งนี้ ได้นำเอาแนวความคิดเรื่องชุมชนแนวใหม่ เครือข่าย และการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่มาเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งมีผลการศึกษาดังนี้

4.2.1 กลุ่มแกนนำ

การศึกษาพบว่ากลุ่มแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในระยะแรกมีด้วยกัน 3 กลุ่มใหญ่ ซึ่ง กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มผู้นำ องค์การชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการดูแลรักษาป่าชุมชน และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กลุ่มที่ 2 ได้แก่กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มที่ 3 กลุ่มนักพัฒนาเอกชนหรือเยาวชนหนุ่มสาวที่เป็นลูกหลานในชุมชน

กลุ่มที่ 1 กลุ่มองค์กรชาวบ้านในการรักษาป่าชุมชน และกลุ่มชาวบ้านในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

น่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยแม่น้ำน่านไหลผ่านจังหวัดอุตรดิตถ์ พิจิตร พิษณุโลก และนครสวรรค์ ไปบรรจบกับแม่น้ำอื่น ๆ อีก 3 สาย กลายเป็นแม่น้ำน่านในที่สุด โดยน่านมีเนื้อที่ทั้งหมด 7,170,045 ไร่ ปกคลุมด้วยต้นไม้และป่าเขา จากเดิมที่น่านดำรงความเป็นอิสระจากภายนอก จนเข้ามาสู่ยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเข้ามาของอำนาจรัฐและตลาด ทำให้เอกชนเข้ามาสัมปทานป่าไม้ ประกอบกับการขยายพื้นที่ปลูกพืชเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าวโพดถึงไหน ภูเขาหัวโล้นถึงที่นั่น”

สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองทำให้น่านถูกกำหนดเป็นพื้นที่สีชมพูที่มีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา จึงได้มีการตัดถนนสายยุทธศาสตร์ตัดผ่านพื้นที่ป่า ทำให้มีการบุกเบิกป่าอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้การใช้ไม้เพื่อทำฟันในการบ่มยาสูบและการใช้ไม้ทำฟันในศูนย์อพยพชาวลาวที่มาอาศัยในจังหวัดน่าน ที่มีประชากรเพิ่มจำนวนอย่างฉับพลันมีผลต่อการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยรอบศูนย์อพยพและบริเวณโดยรอบกิจกรรมบ่มยาสูบ

สถิติของพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. 2516 พบว่ามีถึงร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงร้อยละ 41 ของพื้นที่เท่านั้น ซึ่งถือว่าเหลือน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับสถิติป่าไม้ของภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของอนุภาคถึงร้อยละ 63 ของพื้นที่ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543)

การลดลงของป่าไม้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ เมื่อน้ำดินไม่มีต้นไม้ยึดเหนี่ยว ดินถูกชะล้างพังทลาย พื้นที่ป่าถูกไฟเผาทำให้ไม้รุ่นที่ 2 ที่กำลังฟื้นตัวใหม่ถูกทำลายลง ต้นน้ำหลายแห่งแห้งขอดจนเกิดความขัดแย้งระหว่างคนใช้น้ำเกิดขึ้น ทั้งชาวนา กับชาวนา และชาวนากับคนที่อยู่อาศัยบนที่สูง

สภาพปัญหาได้ผลักดันให้ชุมชนในหลายพื้นที่ได้ทบทวน และลงมือปฏิบัติกิจกรรมในการปกป้อง พื้นที่ป่าไม้ที่เป็นทุนทรัพยากรในการดำรงชีวิต ซึ่งมีปรากฏหลากหลายกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่โดดเด่นและได้มีบทบาทนำในการเชื่อมโยงเป็นกลุ่มฮักเมืองน่านในเวลาต่อมา ได้แก่

1) กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า

สภาพโดยทั่วไป พื้นที่อำเภอบ้านหลวงมีประมาณ 338,211 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือติดกับอำเภอปง จังหวัดพะเยาและอำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสอง จังหวัดแพร่ และอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ทิศตะวันตกติดกับอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ทิศตะวันออกติดกับอำเภอเมือง จังหวัดน่าน ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดน่าน ประมาณ 45 กม. ประชากรอำเภอบ้านหลวงส่วนใหญ่ทำกรเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ปัญหาเรื่องเกษตรกรรมมีน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน

พ.ศ. 2515 ตำรวจ น.พ.ป. ได้เข้ามาประจำที่ตำบลสวดโดยการนำของ ร.ต.ท.ศักดิ์ระพี ไพระเมือง (ยศในขณะนั้น) ได้ติดต่อกรมทางหลวง สร้างถนนจากอำเภอเมืองน่านเข้าสู่ตำบลสวดเพื่อให้ชาวบ้านตำบลสวดได้ติดต่อกับอำเภอเมืองน่าน และขนส่งพืชผลการเกษตรไปขายในตลาดตัวเมืองสะดวกขึ้น เพราะก่อนหน้านั้นการเดินทางไปมายากลำบากมาก

วันที่ 12 มกราคม 2516 ได้มีการทูลเกล้าต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอแยกตำบลสวดออกและขอตั้งอำเภอขึ้น ในเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2517 ร.ต.ท.ศักดิ์ระพี ไพระเมืองย้ายไปดำรงตำแหน่งที่อื่น ได้มีนายทุนจังหวัดน่านฉวยโอกาสเข้าไปตัดไม้สองข้างทางระหว่างอำเภอเมืองน่าน กับตำบลสวด ตัดไม้รุกกล้าเข้าไปยังขุนน้ำห้วยสีปันซึ่งอยู่ห่างจากตำบลสวดไปทางจังหวัดน่านประมาณ 8 กิโลเมตร อันเป็นต้นน้ำลำธารที่เปรียบเสมือนสายเลือดของชาวบ้านตำบลสวด ซึ่งชาวตำบลสวดหวงแหนไว้ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ผู้ใดไปทำลายจะต้องทำโทษกันอย่างหนัก เพราะ ได้อาศัยลำห้วยแห่งนี้ใช้ในการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ก็ได้อาศัยลำขุนน้ำลำห้วยสีปัน แต่นายทุนไม่ยอมรับฟัง ทั้งเพิ่มจำนวนคนงานไปตัดไม้และรุกเข้าไปในพื้นที่ที่อยู่ห่างจากทางหลวงเข้าไปประมาณ 10 กิโลเมตร โดยใช้รถลากไม้ออกมา

วันที่ 15 พฤษภาคม 2518 ทางจังหวัดได้เข้าไปทำพิธีเปิด อำเภอบ้านหลวง ชาวบ้านได้ส่งตัวแทนเข้าพบทางจังหวัด และชี้แจงให้ทราบตามความเป็นจริงทางจังหวัดจึงสั่งระงับไม่ให้ทำการตัดไม้อีกต่อไป แต่ทางนายทุนยังคงดำเนินการต่อ ชาวบ้านทนไม่ไหว จึงได้ร่วมกันต่อสู้กับนายทุน ได้แก่ นายบัน อินหลี่ นายกอง आयูยืน นัดประชุมชาวบ้าน รวมตัวกันดำเนินการเพื่อระงับการตัดไม้และลากไม้ออกจากป่าห้วยสีปัน

วันที่ 21 ธันวาคม 2518 จึงระดมชาวบ้านไปยึดรถลากไม้ของนายทุนอย่างไม่เกรงกลัวอิทธิพลของผู้ใด ระหว่างนั้น ชาวบ้านได้มีการอยู่เวรยาม และผลัดเปลี่ยนกันเผาไม้และรถตลอดทั้งคืน ชาวบ้านที่เหลือก็ได้ส่งกำลังใจและส่งอาหารให้ เหตุการณ์ดังกล่าวพิสูจน์ว่าอำนาจประชาชนย่อมเหนือกว่าอำนาจใดๆ ในการที่จะทำเพื่อความถูกต้องและเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

จนกระทั่งวันที่ 27 ธันวาคม 2518 รวมเวลา 7 วัน ที่ชาวบ้านทำการ ทางนายทุนจึงได้ยินยอมตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง ส่วนไม้ที่ได้ชาวบ้านได้แจกจ่ายไปใช้ประโยชน์ทั้งส่วนรวมและส่วนตัว

สำหรับ อำเภอบ้านหลวงไม่มีชาวเขามาอาศัยอยู่ เมื่อมีชาวเขาเข้ามา ชาวบ้านจะผลัดกันให้ออกไปจากอำเภอบ้านหลวง เพราะถือว่าชาวเขาเป็นผู้ทำลายป่า ยกตัวอย่าง ในวันที่ 3 มีนาคม 2531 ชาวเขาเผ่าม้ง เขต อำเภอเวียงสา จังหวัดน่านเข้าไปปลูกฝิ่น ทำไร่ข้าวโพดที่ขุนห้วยหลู้ ห้วยน้ำสวด ตำบลบ้านฟ้า ชาวบ้าน 3 ตำบล ได้แก่ ต.บ้านสวด ต.ป่าคาหลวง ต.บ้านฟ้า โดยการนำของกำนันผู้ใหญ่บ้านทุกตำบลประมาณ 200 คนเข้าทำลายไร่ฝิ่นและพืชไร่ที่ปลูกไว้ ทำการเผาที่อยู่อาศัยและข้าวโพดที่เก็บไว้ในยุ้งฉางจนหมดสิ้น ตั้งแต่นั้นมาจึงไม่มีใครกล้าเข้ามาทำไร่เลื่อนลอยในเขตอำเภอบ้านหลวงอีกเลย

ชาวบ้านหลวงถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวบ้านหลวงทุกคนในการปกป้องผืนป่า ถ้าพบว่ามีคนบุกรุกป่าไม่ว่าจะเพื่อเข้าไปทำไร่ หรือมีพ่อค่านายทุนลักลอบตัดไม้ในเขตอำเภอบ้านหลวง ชาวบ้านก็จะไปแจ้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้มาช่วยกันตรวจสอบ ถ้าพบจะสั่งให้เลิกทันที ถ้าไม่ยอมก็จะดำเนินการแจ้งให้ทางการทราบ ถ้าไม่เป็นผลก็จะดำเนินการจับได้ตามมาตรการที่ชุมชนวางไว้โดยทันที

ความสำเร็จของชาวบ้านหลวงได้ผ่านการเรียนรู้จากในช่วงต้นที่มีการเคลื่อนไหวผ่านกลไกผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ซึ่งพบว่าผลการเคลื่อนไหวไม่ประสบผลสำเร็จ กลุ่มชาวบ้านจึงรวมตัวกันคัดค้านโดยจัดสรรบทบาทใหม่ และมีผู้นำตามธรรมชาติที่กระจายตัวอยู่ในตำบลต่าง ๆ ทำให้ภูมิสภาพการนำของชุมชนได้ และพร้อมทั้งสร้างกระแสการต่อสู้กับการทำสัมปทานไม้ได้อย่างกว้างขวางทั่วทั้งอำเภอ ผลของความสำเร็วดำเนินไปสู่การพัฒนาเครือข่ายชาวบ้านอย่างกว้างขวาง กลายเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากร และเป็นบทเรียนในการต่อสู้ในครั้งต่อ ๆ มา

นอกจากนี้การเสริมขวัญกำลังใจจากการทำงานร่วมกับศูนย์นักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้เรื่องราวการต่อสู้ของชาวบ้านหลวงออกสู่สาธารณะชน ผ่านหนังสือ

พิมพ์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง อาทิ นสพ.เสียงชาวบ้าน นสพ.ไทยรัฐ นสพ.ประชาธิปไตย และ นสพ. เชียงใหม่ เป็นต้น ทั้งยังช่วยลดกระแสการโจมตีชาวบ้านว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

การขยายผลของการต่อสู้ที่อำเภอบ้านหลวง ในจังหวัดน่านช่วงนั้น กลุ่มชาวบ้านหลายแห่งออกมาคัดค้านสัมปทานการทำไม้ไม่ต่ำกว่า 3 กรณี เช่น ป่าขุนสมุน ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองป่า ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว ป่าที่ อำเภอนาน้อย ซึ่งได้นำเอาการต่อสู้ของบ้านหลวงมาเป็นบทเรียน และการตั้งชมรมอนุรักษ์ป่า ที่โรงเรียนปัว โดย สจ. สมศักดิ์ และครูใหญ่ ได้เชิญพ่อทอง อายุยี่สิบ กำนัน ต.ป่าคาหลวง ไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ที่สำคัญ

2) คณะกรรมการรักษาป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ตำบลศิลาแลง

ชุมชนไทลื้อ ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว ตั้งอยู่ที่ราบเชิงเขาห่างจากอำเภอปัว 6 กิโลเมตร บนเส้นทางสาย ปัว – น้ำยาวอวอน การตั้งถิ่นฐานของชาวศิลาแลง มีกำเนิดจากการอพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของจีน ปัจจุบันที่ 7 หมู่บ้าน เป็นเชื้อสายไทลื้อเกือบทั้งหมด ยกเว้นบ้านศาลา ที่เป็นคนพื้นเมืองน่าน ดังนั้นคนศิลาแลงจึงมีความผูกพันเป็นเครือญาติสูง มีการยึดโยงกันโดยวัฒนธรรมไทลื้อ จนถึงปัจจุบันทั้งชีวิตการกินอยู่ ภาษาพูด การทอผ้าลายไทลื้อ

ชาวศิลาแลงต้องพึ่งพิงลำน้ำย่อย คือ ลำห้วยต้อย ห้วยกุน และ ห้วยหินลับ โดยมีพื้นที่ทำนาตามหุบเขาด้านตะวันออกของเทือกเขาดอยภูคา เมื่อ ปี 2511 รัฐบาลได้จัดตั้งชุมชนใหม่ขึ้น คือชุมชนปากกลาง ที่มีประชากรจากพี่น้องชาวไทยภูเขาตามแนวชายแดน การเพิ่มขึ้นของประชากรจากการจัดตั้งชุมชนใหม่มีผลต่อการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำ จึงเกิดความขัดแย้งในการใช้พื้นที่เกิดขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ดีขึ้นทำให้สิ่งปลูกสร้างที่ใช้ไม้มีมากขึ้น ป่าต้นน้ำศิลาแลงจึงถูกผลกระทบ

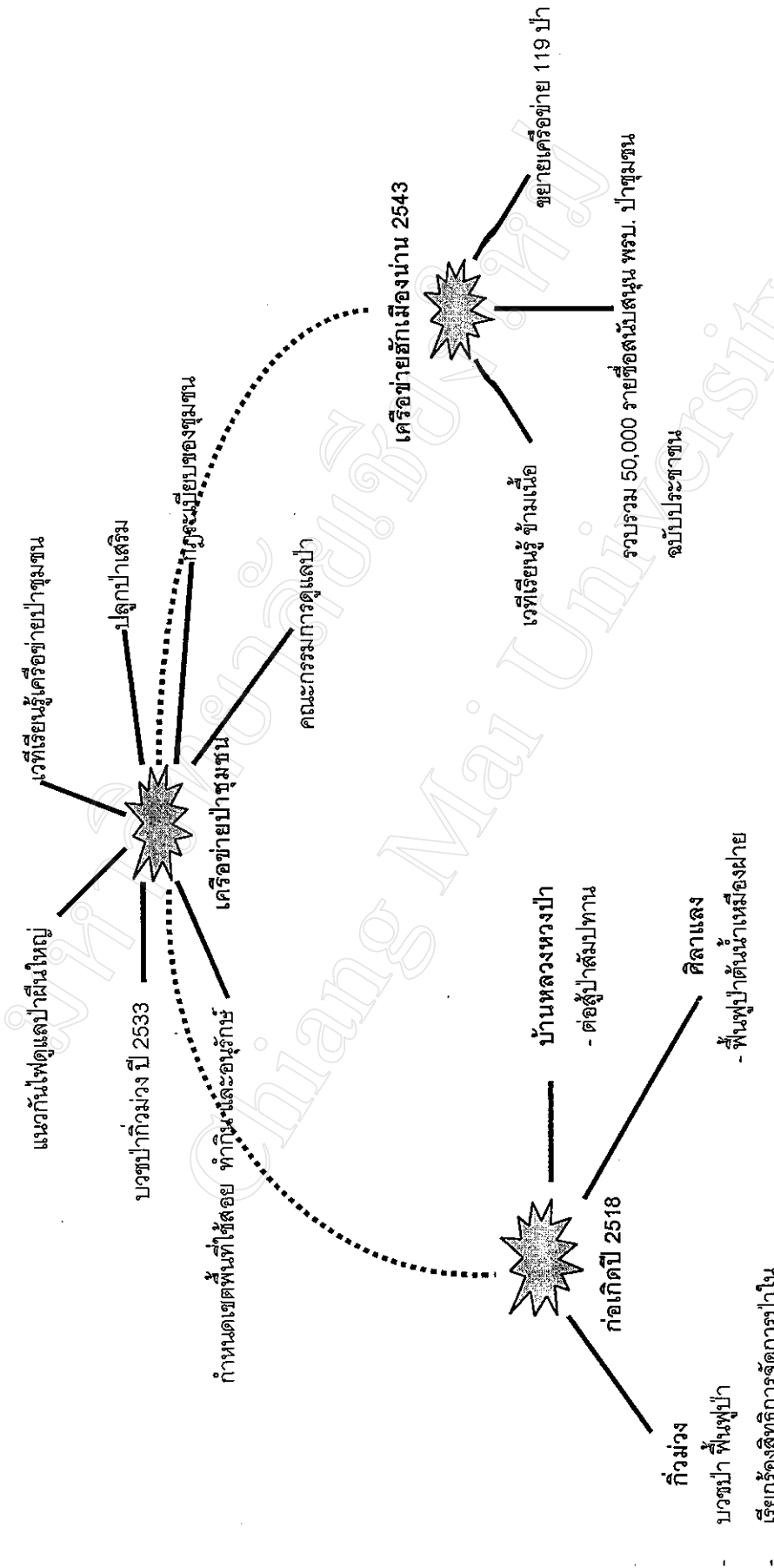
ชาวศิลาแลงต้องพึ่งพิงลำน้ำย่อยคือ ห้วยต้อย ห้วยกุน ห้วยหินลับ โดยมีพื้นที่ทำนาตามหุบเขาของเทือกเขาดอยภูคาทางซีกตะวันออก เมื่อมีประชากรจากชุมชนบนพื้นที่สูงได้มาตั้งถิ่นฐานใหม่และได้เริ่มเกิดผลกระทบต่อการรักษาป่าต้นน้ำ ซึ่งชาวเขาเองก็ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบ แต่ก็มีได้ทั้งหมด อีกส่วนหนึ่งก็เป็นการร่วมกันทำลายโดยคนจากคนในเมืองที่ต้องการสร้างบ้านหลังใหญ่ และได้มีการใช้เครื่องจักรทันสมัยในการตัดไม้ มากมาย ในระยะเวลาอันสั้น

ในระหว่างปี พ.ศ. 2510 – 2520 พอกำนัน เมืองดี ปรีดาวงค์ ได้อาศัยกลไกของสภาตำบลในการแก้ไขปัญหาค่าการบุกรุกทำลายป่าไม้ และควบคุมสมาชิกในตำบลไม่ให้ทำลายป่าต้นน้ำโดยมีมาตรการเป็นขั้น เป็นตอน จากการประชุมเวียนไปมาตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อหาข้อตกลงร่วม และมีมาตรการมารองรับ เช่น หยุดการทำไร่เลื่อนลอย แล้วมาทำในที่ดอน ตอนล่าง พร้อมทั้งกันเขตสวนบนให้พื้นตัว มีข้อห้าม ห้ามตัดไม้และถางป่าในบริเวณใกล้ลำห้วยในระยะ 50 เมตร ปีต่อมาก็ขยายเป็น 100 – 150 เมตร จนกระทั่งยุติไปในที่สุด ผู้นำชุมชนคนต่อมา ก็ได้พัฒนาขบวนการรักษาป่าสืบเนื่องมาอีก เช่น ได้ชักนำเอาหน่วยส่งเสริมอาชีพภาคเอกชนมารวมกลุ่มอาชีพทอผ้าแกกลุ่มสตรี ในปี พ.ศ. 2525 ได้ส่งเสริมชาวเขาให้ทำเครื่องเงิน มีการพัฒนาระบบปลูกพืชหลังนาให้มีการใช้น้ำให้เข้มข้นขึ้น มีการปลูกข้าวสาลี พริก หอม และยาสูบ

ในด้านมาตรการผู้นำคนต่อ ๆ มาสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆเพิ่มขึ้น ทั้งนี้กฎ และระเบียบได้ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิต ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อหาเป็นเรื่องการอนุญาตให้สอย มีกฎเกณฑ์การลงโทษผู้ล่วงละเมิด มีการจัดตั้งกลไกอาสาสมัครมาช่วยกันตรวจป่า โดยมีตัวแทนทั้งชาวไทยภูเขา และชาวไทยพื้นราบในสัดส่วนที่เท่าๆกัน คือหมู่บ้านละ 3 คน รวมเป็น 30 คน คณะทำงานเป็นองค์อาสาสมัครรักษาป่าไม้ เรียกว่า “ คณะกรรมการรักษาป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร ตำบลศิลาแลง ” มีสภาตำบลเป็นที่ปรึกษา (ลำแพน จอมเมือง , 2540)

3) บ้านกิวม่วง

เมื่อปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านกิวม่วงได้ประสบปัญหาความแห้งแล้งน้ำไม่พอใช้ โดยสังเกตเห็นว่า ป่าที่มีอยู่รอบๆ หายไป เนื่องจากมีการสัมปทานป่าไม้ไปทำฟันในโรงบมใบยาสูบ และเป็นไม้ฟันในศูนย์อพยพน้ำยาว พร้อมกับที่ชาวบ้านได้แผ้วถางป่าไปทำสวนปลูกข้าวโพด ต่อมาพระปลัดสงวน จารุณโน (ปัจจุบันมีสมณศักดิ์เป็น พระครูพิทักษ์นันทคุณ) ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ ได้เริ่มรณรงค์ และร่วมจัดตั้งคณะกรรมการรักษาป่าชุมชนในระดับหมู่บ้านขึ้น จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ชาวบ้านได้มีการแบ่งเขตในการรักษาป่า มีการฟื้นฟูป่าขึ้นมา และมีการปลูกป่าเพิ่ม รวมทั้งมีการป้องกันไฟป่า และตรวจป่า เฝ้าระวังไฟป่า จนผืนป่ากลับคืนมาอีก

ภาพที่ 3 แผนภาพแสดงการก่อเกิดเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชน พัฒนาการเครือข่ายและกิจการ

เขตป่าสงวน

- เรียกร้องสิทธิการจัดการป่าใน
- บวชป่า ฟันฟูป่า
- กุ่มม่วง

- ปลูกป่าต้นน้ำเหมืองฝาย
- ติลาแดง
- บ้านหลวงหวงป่า
- ต่อผู้ป่าสัมปทาน

รวบรวม 50,000 รายชื่อสนับสนุน พรบ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน

เวลาที่เรียนรู้ ข้ามเนือ

ขยายเครือข่าย 119 ป่า

เครือข่ายอีกเมืองน่าน 2543

กำหนดเขตพื้นที่ใช้สอย ทำกิน-และอนุรักษ์

เครื่องข่ายป่าชุมชน

คณะกรรมการดูแลป่า

กฎระเบียบของชุมชน

ปลูกป่าเสริม

เวลาที่เรียนรู้เครือข่ายป่าชุมชน

บวชป่ากุ่มวง ปี 2533

แนวกันไฟดูแลป่าผืนใหญ่

กุ่มม่วง

บวชป่า ฟันฟูป่า

เรียกร้องสิทธิการจัดการป่าใน

เขตป่าสงวน

ติลาแดง

- ต่อผู้ป่าสัมปทาน

บ้านหลวงหวงป่า

ก่อนเกิดปี 2518

เครือข่ายอีกเมืองน่าน 2543

เวลาที่เรียนรู้ ข้ามเนือ

ขยายเครือข่าย 119 ป่า

รวบรวม 50,000 รายชื่อสนับสนุน พรบ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน

เวลาที่เรียนรู้ ข้ามเนือ

ขยายเครือข่าย 119 ป่า

4) กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบ้านดอนแก้วอำเภอท่าวังผา

กลุ่มนี้มีแกนนำคนสำคัญคือพ่อสมาน ค่ายอาจ เกิดเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2468 ในครอบครัวชาวนา ท่ามกลางสังคมชนบท ที่บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นบุตรของ นายอาทะ และนางเกียง ค่ายอาจ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านหนองบัว และบวชเรียนเพื่อศึกษาระดับอีก 2 ปี จึงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนประดิษฐวิทยาคม 1 ปี และเรียนต่อที่โรงเรียนลินกันลือะแคแต่มีจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สมาน ค่ายอาจไม่ได้ศึกษาต่อ เพราะต้องช่วยเหลือครอบครัวทำนา ทำสวน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2484 สอบเข้ารับราชการครูได้ สอนวิชาคณิตศาสตร์ที่เมืองหงษ์สา (ปัจจุบันอยู่ในความปกครองของประเทศลาว) เป็นเวลา 1 ปี ก็ต้องลาออกเนื่องจากเกิดสงครามอินโดจีน

หลังจากกลับมาอยู่บ้าน สมาน จึงเริ่มบุกเบิกที่นาเป็นสวน และแต่งงานกับนางคำคล้าย อินต๊ะวิน เมื่อ พ.ศ. 2495 ทำงานรับจ้างทุกอย่างเพื่อหาเลี้ยงครอบครัววิถีชีวิตช่วงนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่าย สมถะ มีความสุข ตามประสาครอบครัวชาวนา

นอกจากการทำกรเกษตรเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแล้ว ด้วยความเป็นคนดีที่มีความคิดกว้างไกล และมีความเสียสละ รักและผูกพันกับแผ่นดินเกิด ทำให้พ่อสมานเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานช่วยเหลือชุมชนทุก ๆ ด้าน จนกระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเหลือชุมชนทุก ๆ ด้าน จนกระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดอนแก้วเมื่อปี พ.ศ. 2511 และได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2516 ในช่วงนี้สมานได้พยายามพัฒนาชุมชนโดยการประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยการทำงานที่เสียสละและทุ่มเท ทำให้ได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่นของจังหวัดน่านในปี พ.ศ. 2519

การอนุรักษ์พันธุ์ปลาบ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน เป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนจังหวัดน่านและชาวบ้านดอนแก้ววิถีชีวิตของชาวบ้านดอนแก้วและชุมชนใกล้เคียงจึงผูกพันแนบแน่นกับลำน้ำน่านแสดงออกผ่านวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ

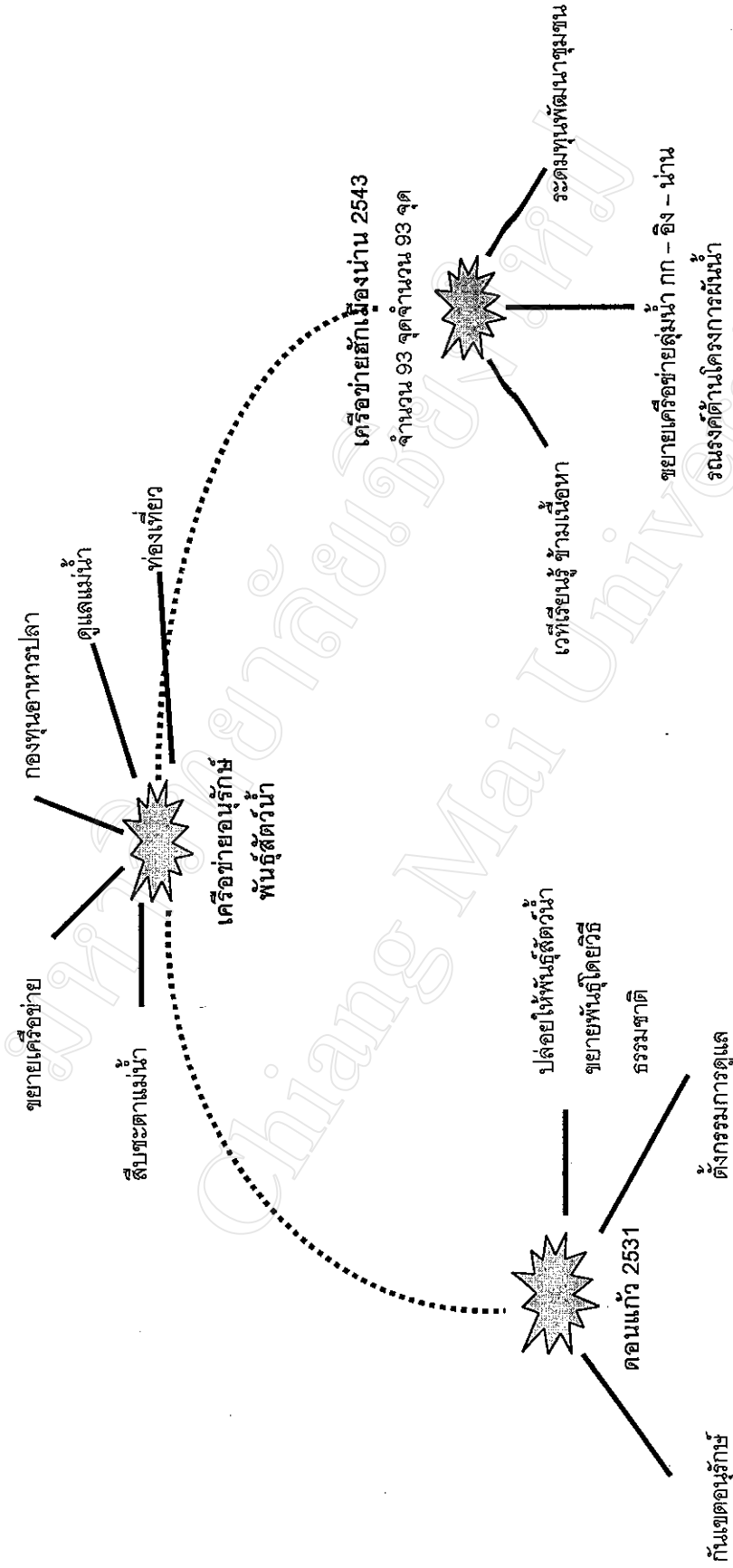
จากการที่พื้นที่ป่าถูกทำลาย ส่งผลให้ปริมาณน้ำในลำน้ำลดลง ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของชุมชนทั้งสองฝั่งน้ำ โดยเฉพาะในเขตอำเภอท่าวังผาและอำเภอเมือง มีการทำสวนสัมพันธไมตรี และใช้สารเคมีทุก

ขั้นตอนการผลิต ทำให้มีปริมาณขวดและของสารเคมีตลอดจนการชำระล้างอุปกรณ์ การพ่นสารเคมีลงในลำน้ำ ประกอบกับชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้รับความเดือดร้อน ไม่กล้าใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค เนื่องจากมีปริมาณสารเคมีตกค้างในลำน้ำสูงถึงขั้นผู้ใหญ่หรือเด็กที่ลงอาบน้ำจะเกิดผดผื่นและคัน ปลาหลายชนิดเป็นแผลเน่าเปื่อยและตายเป็นจำนวนมาก

เมื่อปี พ.ศ. 2513 ชาวบ้านดอนแก้วได้เริ่มทำการกระทำทุกวิถีทางที่จะได้ปลามาบริโภคและจำหน่าย มีทั้งการหาปลาด้วยการใช้วัตตะระเบิดและสารพิษโดยไม่คำนึงถึงผลเสีย ทำให้จำนวนปลาในแม่น้ำน่าน แม่น้ำสาขาน้อยใหญ่มีปริมาณลดลงมาก บางชนิดอยู่ในสถานะสูญพันธุ์สภาพการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งการตระหนักถึงปัญหาและมีการเรียกร้องที่จะร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สมาน ค่ายอาจ เป็นบุคคลหนึ่งที่มีส่วนอุดมการณ์ในการรณรงค์ เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและแม่น้ำน่าน โดยเริ่มต้นที่บ้านดอนแก้วเป็นแห่งแรกของจังหวัดน่าน มีผู้ร่วมอุดมการณ์เป็นทั้งผู้อาวุโส ผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ หน่วยงาน ราชการในท้องถิ่น ครูและชาวบ้านดอนแก้วโดยการจัดตั้งเขตอภัยทานอนุรักษ์พันธุ์ปลาบ้านดอนแก้วขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2531 กำหนดเขตหน้าวัดดอนแก้วเป็นเขตอภัยทาน มีระยะทาง 120 เมตร โดยชาวบ้านจะนำเศษอาหารจากบ้านและข้าวกันบาตรพระมาให้ปลากิน และได้กำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ปลา หากมีคนละเมิดสิทธิ์จับปลาในเขตดังกล่าว จะถูกปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อครั้ง

ในปีต่อ ๆ มา จึงมีพันธุ์ปลาเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามลำดับ สมานและคณะกรรมการหมู่บ้านมองเห็นความสำคัญร่วมกัน จึงได้ขยายแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้นจากเดิม 120 เมตร เป็น 150 เมตร และ 300 เมตรตามลำดับ

ภาพที่ 4 แผนภาพแสดงการเกิดเครือข่ายสูบน้ำพันธุ์สัตว์น้ำ พัฒนาการเครือข่ายและกิจกรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มพระสงฆ์

พระครูพิทักษ์นันทคุณ (พระปลัดสงวน จารุณโณ) นามเดิมเมื่อเป็นฆราวาส ชื่อ สงวน พันธุ์ชา เกิดเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2501 เป็นบุตรของนายมา และนางเกียง พันธุ์ชา บิดามีอาชีพเป็นนายพรานป่าล่าเนื้อ และทำไร่ มีพี่น้องทั้งหมด 12 คน เกิดที่หมู่บ้านกิวม่วง อำเภอ สันติสุข จังหวัดน่าน ด.ช. สงวน พันธุ์ชา ได้บวชเป็นเณรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ภายหลังจากสำเร็จ การศึกษาชั้นประถมปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านดอนใหม่ ตำบลพงษ์ อำเภอแม่จริม ต่อมาได้เรียนต่อที่ สำนักเรียนบ้านป่าแลวหลวง ศึกษาจนจบมัธยมศึกษาในปี พ.ศ. 2518 พออายุครบ 18 ปี ชาวบ้าน กิวม่วงได้นิมนต์กลับไปอยู่ที่หมู่บ้านโดยมอบที่ดินให้สร้างอาศรม งานแรกที่ท่านได้เริ่มทำการติดต่อ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนมาเปิดสอนหนังสือในหมู่บ้าน และเปิดสอนพระปริยัติธรรมให้แก่ สามเณรที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในระหว่างนั้นได้เกิดเหตุการณ์ในหมู่บ้าน คือ มีบริษัท น่านทำไม้ได้รับสัมปทานให้มาตัดไม้เป็นผลให้สัตว์ป่าเริ่มลดจำนวนลง ต้นไม้ก็หายไปประกอบกับ พบเห็นมีผู้มาลักลอบตัดเป็นประจำ

สามเณรสงวน จึงได้ชักชวนให้ชาวบ้านร่วมกันหาลูกไม้มาปลูกป่า มีการกันเขตป่าสันเขา เพื่อเป็นเขตอนุรักษ์ ต่อมาเมื่อสร้างสำนักสงฆ์เสร็จแล้ว ได้ชักนำเยาวชนหนุ่มสาวจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาว จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า และธนาคารข้าว เป็นสวัสดิการยามขาดแคลน พออายุครบ 20 ปี จึงได้บวช เป็นพระที่วัดป่าอ้อย และกลับมาจำพรรษาที่สำนักสงฆ์กิวม่วง

พ.ศ.2522 พระสงวน จารุณโณ ได้มาจำพรรษาที่วัดอรัญญาวาส อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาปริยัติธรรมสายบาลี จนจบประโยค 1-2 ที่สำนักเรียนวัดพญาภู อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ในปี 2525 คณะศรัทธาได้ขอให้อยู่ดูแลกิจการภายในวัดแทนพระครูนันทคุณ (เจ้าอาวาส) ซึ่งชราภาพ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสให้เป็นพระสุณานุกรม ตำแหน่งที่พระปลัดสงวน จารุณโณ “ การเป็นเจ้าอาวาส เป็นเพียงการเฝ้าสมบัติ ตัวท่านน่าจะ มีประโยชน์มากกว่านี้ “

ความคิดเช่นนี้ทำให้พระปลัดสงวน ยุติการเรียนบาลีแล้วได้สมัครเป็นพระธรรมจาริก โดยเดินทางไปอบรมที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ แล้วกลับมาประจำอยู่ที่จังหวัดน่าน จากนั้นก็ได้เผยแพร่ธรรมะตามหมู่บ้านต่างๆ ในเขตภูเขาและพื้นที่ชนบทห่างไกล นอกจากเผยแพร่ธรรมะ แล้วยังได้ให้การช่วยเหลือผู้ที่ติดฝิ่นโดยแนะนำให้มารักษาที่โรงพยาบาลน่าน แล้วมารักษาต่อที่วัด อรัญญาวาส เคยทำอยู่ 8 รุ่นๆ 10 คน ปัจจุบันได้หยุดไปแล้วเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ

ปฏิบัติงานเป็นพระธรรมจาริกได้ 2 ปี พระปลัดสงวนได้มีโอกาสไปช่วยงานเจ้าคณะ จังหวัดทำให้มีโอกาสเข้ารับการอบรมพระธรรมทายาท รุ่นที่ 4 ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัด

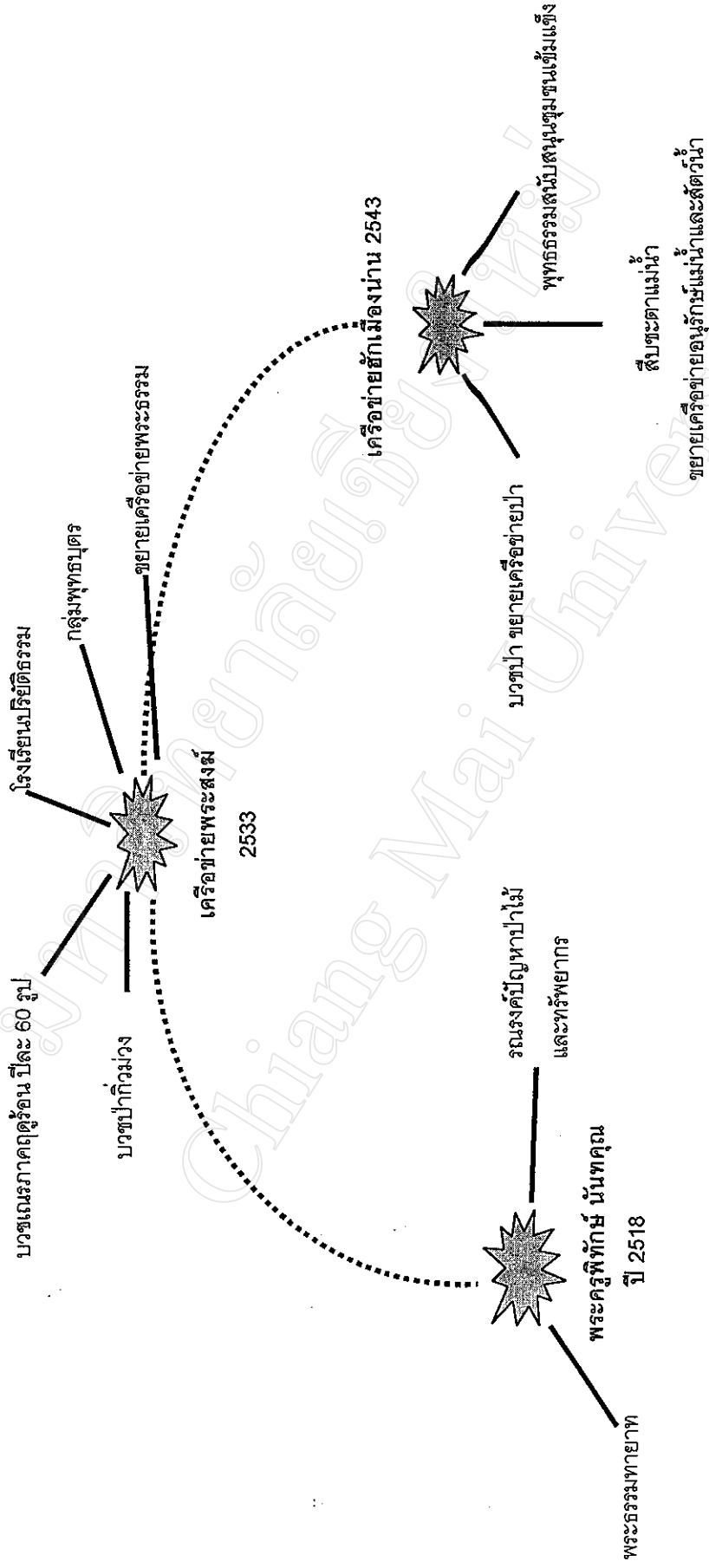
นนทบุรี ในรุ่มนั้นมีพระอธิการมนัส ปุญญกาโม เจ้าอาวาสวัดแช่พลาง และมีถิ่นกำเนิดที่บ้านหาด
ผาขน

ผลของการฝึกอบรมพระทั้ง 2 รูปนี้ ได้ออกฝึกอบรมเผยแพร่ธรรมแก่เด็กนักเรียนใน
โรงเรียนต่างๆ และได้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังตามงานบุญพิธี

ในเวลาต่อมาได้ชักชวนพระรุ่มอื่นๆ ในจังหวัดน่าน เข้ารับการฝึกอบรมในรุ่มต่างๆ
มาอีกจนทำให้ปัจจุบันมีพระที่สำเร็จหลักสูตรการฝึกอบรมมากกว่า 40 รูป และได้จัดตั้งเป็น “ ศูนย์
ประสานงานพระธรรมทายาท จังหวัดน่าน ” โดยมีพระปลัดสงวน จารุวณโณ เป็นประธาน พระ
สมัคร สิริวณโณ เป็นรองประธาน พระอธิการมนัส ปุญญกาโม เป็นเลขานุการ ได้ร่วมกันออกเผย
แพร่ธรรมและปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนต่างๆ มากขึ้น

นอกจากนี้ยังได้มีบทบาทในการรวบรวมสามเณรและฆราวาสที่เป็นนิสิตนักศึกษา
เป็นกลุ่มพุทธบุตรร่วมกันทำงานเพื่อสังคม เพื่อการพัฒนาอบรมศีลธรรม จัดกิจกรรมค่ายจริยธรรม
แก่เด็กนักเรียน

กิจกรรมที่ดำเนินในขณะนี้ได้แก่ โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน ปีละ 60 รูป เพื่อศึกษา
สิ่งแวดล้อมและคัดเลือกเด็กยากจนที่ไม่ลาสิกขาบท เข้าศึกษาต่อและเข้ามาอาศัยอยู่ที่วัดอรัญญา
วาส ปีหนึ่งๆ วัดอรัญญาวาสจะมีสามเณร และศิษย์วัดมาอาศัย เพื่อศึกษาต่อ ปีละ 40 – 50 รูป

ภาพที่ 5 แผนภาพแสดงการก่อเกิด พัฒนาการเครือข่ายและกิจกรรม เครือข่ายพระสงฆ์

กลุ่มที่ 3 กลุ่มนักพัฒนาเอกชน

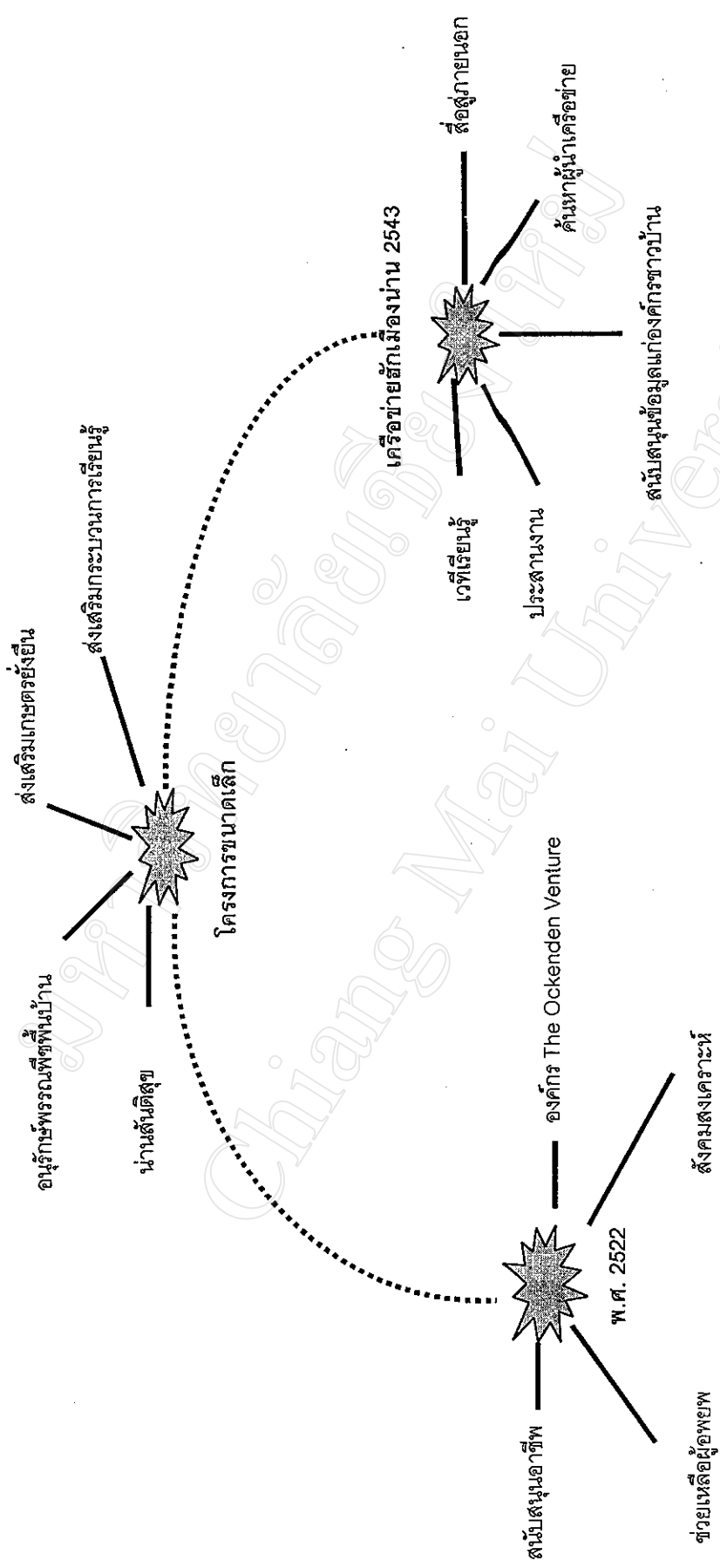
ซึ่งพัฒนามาจากการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือผู้อพยพศูนย์อพยพบ้านน้ำยาว อำเภอ บัว ซึ่งกลุ่มมวลชนเป้าหมายมาจากประเทศลาวเนื่องจากผลกระทบของสงครามกลางเมือง ซึ่งอาสาสมัครเหล่านี้เป็นลูกหลานชาวบ้านในละแวกที่อาสาเข้าไปร่วมกิจกรรมกับองค์กรการกุศลระหว่างประเทศ มีพัฒนาการมาสองสายด้วยกัน

สายที่ 1 เป็นอาสาสมัครด้านสาธารณสุข และสวัสดิการชุมชน โดยร่วมทำงานกับองค์กรทอมดูลีวี่ ที่มีการจัดตั้งโรงพยาบาลในศูนย์อพยพ และมีกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ด้านอื่น กลุ่มนี้ได้แก่ คุณอรุณ ปัญญา คุณรัชนีวรรณ ไชยวงศ์หวั่นท็อก ซึ่งภายหลังศูนย์อพยพปิดแล้วได้ร่วมกันจัดทำโครงการในอำเภอสันติสุข โดยการหนุนช่วยจากกลุ่มองค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานครได้แก่ ศูนย์สังคมพัฒนา มูลนิธิหมู่บ้าน และองค์กรด้านเงินทุนจากต่างประเทศ คือ องค์กรแตร้เดซอม (อรุณ ปัญญา , 2534)

ลักษณะกิจกรรมในช่วงแรกๆ ได้ส่งเสริมแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเน้นว่าสังคม หมู่บ้านมีวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ของตัวเองเป็นอิสระจากรัฐ และเศรษฐกิจยังชีพและพึ่งตนเอง เน้นระบบคุณค่าและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (เอกสารโครงการน่านสันติสุข ,2534) ได้ริเริ่มการทำผ้าป่าข้าว การสะสมกองทุนออมทรัพย์ ในหมู่บ้านแถบอำเภอสันติสุข เช่น บ้านกิวม่วง บ้านหนองใหม่และบ้านโป่งคำ

สายที่ 2 เป็นอาสาสมัครพัฒนาอาชีพเกษตร อาชีพหัตถกรรมส่งเสริมภาวะโภชนาการและการศึกษา อาสาสมัครกลุ่มนี้ร่วมปฏิบัติงานอยู่กับองค์กร The Ockenden Venture ซึ่งกลุ่มนี้มีพื้นฐานจากนักศึกษากิจกรรม จากวิทยาเขตเกษตรน่าน ได้แก่ อนุชา จันทบูรณ์ สรรวย ผัดผล เรืองเดช จอมเมือง และได้สมทบกับงานด้านหัตถกรรมที่มีคุณลำแพน จอมเมือง คุณสถาพร สมศักดิ์ และบุคคลอื่นๆ ต่อมาได้จัดตั้งเป็นสมาคมพัฒนาไทยพายัพ

ในปี 2533 – 2537 คุณสรรวย ผัดผล ลำแพน จอมเมือง และสถาพร สมศักดิ์ ได้แยกตัวจากองค์กร The Ockenden Venture เพื่อจัดทำโครงการขนาดเล็กที่เน้นกิจกรรมด้านการส่งเสริมการจัดการป่าโดยชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มสตรี และเด็ก โดยมีพื้นที่ดำเนินการที่ตำบลเมืองจั่ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน 6 หมู่บ้านและตำบลศิลาแลง อำเภอบัว 10 หมู่บ้าน (ปัจจุบันมีส่วนหนึ่งแยกเป็นตำบลปากกลาง) อำเภอบัว (เอกสารโครงการอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้าน และส่งเสริมการเกษตรผสมผสาน ,2534) กลุ่มนี้นับว่าเป็นผู้นำข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชน การจัดการเกษตรกรรมผสมผสาน , การสนับสนุนแนวคิด เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ และรวมถึงธุรกิจชุมชนเข้าสู่ชุมชน หมู่บ้าน

ภาพที่ 6 แผนภาพแสดงการก่อเกิด พัฒนาการเครือข่ายและกิจการ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

4.2.2 การก่อเกิดกลุ่มฮักเมืองน่าน

ภายหลังจากพระปลัดสงวนและคณะจัดตั้งศูนย์ประสานงานพระธรรมทายาทแล้วทำให้มีคณะทำงานในเครือข่ายพระสงฆ์เพิ่มขึ้นได้ ออกไปทำกิจกรรมในชุมชนต่างๆ รวมทั้งชุมชนบ้านเกิดของท่านเอง

ในปี 2530 ที่พระปลัดสงวนได้ออกไปชักชวนชาวบ้านกิวม่วงจัดตั้งตนเองนั้น นอกจากมีความไม่เข้าใจที่เป็นอุปสรรคในการทำงานชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แล้ว ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจที่พระไปบิณฑบาต พื้นที่ทำกินมาเป็นเขตป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นน้ำและสันเขา เป็นเหตุให้ไม่ทำตาม มีการต่อต้าน ซึ่งได้ใช้เวลาชี้แจงและทำความเข้าใจกันบ่อยๆ จนคลี่คลายหาทางออกร่วมกันได้

ในปีเดียวกันนี้ ทางกรมป่าไม้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับบริเวณพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่อนุรักษ์ เป็นเหตุให้ชาวบ้านกิวม่วงกังวลใจ เกรงว่าจะมายึดที่ทำกิน จนไม่คิดปลูกต้นไม้กล้าทำอะไรทั้งสิ้นและไร้ โดยเกรงว่าจะถูกไล่ออกจากพื้นที่ขณะพืชกำลังให้ผล หมู่บ้านอื่นๆ อีกเช่นกันก็เริ่มมีการโจษขานกันในหมู่บ้านมากขึ้น จากบ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง อนาคตต่อไปพวกนายทุนคงมาเช่าที่ตามการอนุญาตของกรมป่าไม้อีก ท่านพระปลัดสงวนจึงได้แต่ปลอบชาวบ้านว่า “..การปลูกต้นไม้มันทำได้ ให้ค่อยทำกันไป ซึ่งถ้าเราปล่อยให้เสื่อมโทรมต่อไปเขาจะไล่เราออก และให้บริษัทมาปลูกป่า ดังนั้นเราต้องยึดไว้ก่อนที่เขาจะมายึดเรา”..

คำว่า “ชาวบ้านยึดก่อน” หมายถึงบริเวณที่เป็นสันเขา ต้นน้ำที่ใช้สอย ให้ทำเป็นเขตป่าสีเขียว ตรงบริเวณที่ทำกินให้ลงไม้ผลให้เป็นพื้นที่สีเขียว การหารือกันเพื่อที่จะยึดพื้นที่ไว้ก่อนนี้เองทำให้เกิดการ “พูดคุย” ในหลายระดับเพื่อจะหาวิธีการสำคัญที่จะทำให้เป็นไปได้จริง

กิจกรรมการบวชป่าที่กิวม่วง จุดเริ่มต้นของการรวมใจเป็นเครือข่ายในเวลาต่อมาจากการหารือกันหลายครั้งระหว่างพระปลัดสงวน ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ในขั้นต้น วิธีการที่ปฏิบัติได้โดยชาวบ้าน เช่น ปลูกป่า หาปลูกไม้ การกันเขต นั้นเป็นสิ่งไม่ยาก แต่วิธีการแสดงให้รัฐเห็นว่าชาวบ้านได้จัดเขตดูแลแล้วเป็นสิ่งที่ยากมากกอรบกับได้เกิดความขัดแย้งทางความคิดขึ้นอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ ในปี 2529 ต่อเนื่องมาทางจังหวัดได้จัดทำโครงการน่านเขียวชจี โครงการนี้ได้ทุ่มเทให้กับการปลูกป่าและสนับสนุนให้ปลูกต้นยูคาลิปตัส จนผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในหลายพื้นที่เข้าใจผิดได้โค่นป่าสาธารณะหมู่บ้านลง เช่น ป่าช้า ป่าหน้าหมู่บ้านฯ แล้วตัดไม้เป็นท่อนๆ ไปขาย จากทัศนคติที่ว่า “ ป่าทำเป็นเงินเป็นทองไม่ได้ เราจำเป็นต้องตัดมันลงเพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจ “ ซึ่งป่าเศรษฐกิจของผู้ใหญ่บ้าน กำนันคือ การนำอายุคาลิปตัสไปปลูกนั่นเอง

พระปลัดสงวน เห็นว่าทำเช่นนั้นไม่ใช่การอนุรักษ์หากแต่เป็นการปลูกป่าเพื่อทำลาย ท่านจึงแสดงความไม่เห็นด้วย จึงได้อธิบายถึงโทษในการทำลายป่าธรรมชาติและภัยของต้นยูคาลิปตัส ที่ปลูกแบบเชิงเดี่ยว โดยท่านได้เขียนจดหมายถึงผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ในสมัยนั้น เพื่อขอเอกสารยืนยันเรื่องพิษภัยของการปลูกยูคาลิปตัส ซึ่งจดหมายดังกล่าวได้รับการตีพิมพ์เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ ทำให้ทางจังหวัดน่าน ได้กราบบนั้สการพระผู้ใหญ่ได้ทราบทำให้การทำงานของพระปลัดสงวนและคณะได้ถูกตำหนิ จนเป็นเหตุให้ต้องชี้แจงกับทางจังหวัดและพระผู้ใหญ่บ่อยๆ จนกระทั่งเป็นที่เข้าใจแล้วต่อมาโครงการน่านเขียวชจก็ไ้ยุติบทบาทลง หลังจากเจ้าของโครงการเกษียณอายุจึงไม่มีผู้สืบทอด

ประสบการณ์ข้างต้น ได้ถูกเผยแพร่ในวงสนทนาระหว่างนักปฏิบัติงานจนกลายเป็นเวทีร่วมคิดเพื่อหาทางออก นักพัฒนาเอกชนและกลุ่มชุมชนเข้มแข็งอื่นๆ ได้เริ่มเข้ามาเป็นเครือข่ายของการเสวนา เช่น โครงการน่านสันติสุข โครงการพัฒนาไทยพายัพ โครงการอนุรักษ์พรรณพืชเพื่อชุมชน กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า และผู้นำศิลาแลง

การบวชป่าครั้งแรกถูกกำหนดขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2533 บริเวณป่าชุมชนบ้านกิวม่วง เป็นการบวชในพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้อุรักษ์ขึ้น และพร้อมนั้นได้มีพิธีทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ ในคืนก่อนวันบวช ป่าชุมชนได้จัดให้มีการเสวนาถึงสภาพปัญหา และแนวทางการทำงานเกี่ยวข้องกับป่าชุมชนของชาวบ้าน โดยเชิญแกนนำชาวบ้านจากกลุ่มบ้านหลวงหวงป่า นักวิชาการ ผู้สื่อข่าว และนักพัฒนาเอกชนมาร่วมเสวนา พอวันรุ่งขึ้นก็เป็นวันบวชโดย เลือกพญาไม้ต้นหนึ่งไว้สำหรับที่กิวม่วงนี้ได้เลือกเอาต้นมะม่วงป่า เจ้าภาพได้มีการเชิญแขกเหรื่อมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ รวมทั้งจากส่วนราชการ และผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปมาร่วมงาน บริเวณที่บวชต้นไม้ที่เป็นไม้ประธานก็ได้ทำแท่นพระพุทธรูปไว้เพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ที่โคนต้น ในวันนั้นผู้ที่เป็นประธานในพิธีคือ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอสันติสุข เป็นผู้นำชาวบ้านอัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานบนแท่น ในบริเวณที่ใกล้ ๆ กันนั้น ชาวบ้านก็ได้ทำหอผี หรือศาลพระภูมิเจ้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา และเทพารักษ์ผู้รักษาป่าเขา พอเสร็จพิธี กลุ่มพุทธบุตร กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้าน และแขกเหรื่อที่มาในงานก็ได้ช่วยกันปลูกต้นไม้บริเวณที่เสื่อมโทรม ซึ่งต้นไม้เหล่านี้ก็ได้จากการเพาะกัน ในบริเวณวัดอรัญวาสจากพันธุ์ไม้ท้องถิ่น และจากเมล็ดผลไม้ที่ญาติโยมนำมาถวาย เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้วในเวลาต่อมาได้มีการรายงานข่าวทางสื่อหนังสือพิมพ์หลายฉบับทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลาง เช่น เสียงชาวบ้าน ที่วางจำหน่ายในท้องถิ่นเมืองน่าน และหนังสือพิมพ์หมู่บ้านที่พิมพ์เผยแพร่ไปทั่วประเทศ สำหรับชาวบ้านก็ได้ประชุมเพื่อหารือกันในการแบ่งเขตป่ารับผิดชอบดูแล

และกำหนดภาระหน้าที่ของคณะกรรมการรักษาป่า รวมถึงหาหรือแนวทางการนำกองทุนจากการถวายทานผ้าป่ามาใช้ประโยชน์ในการทำนุบำรุงป่า

หลังจากนั้นชุมชนต่าง ๆ ได้ทราบข่าวก็มีการติดต่อให้คณะทำงานบวชป่าที่รวมกันแบบไม่เป็นทางการนี้ได้ไปจัดกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเอง จึงมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามมาอีกได้แก่ 10 กรกฎาคม 2534 ได้จัดการบวชป่าขุนน้ำพงษ์ เพื่อบวชป่าขุนน้ำพงษ์ ขุนน้ำมวบ และขุนน้ำยางที่เป็นแม่น้ำสายหลักในอำเภอสันติสุข เป็นความร่วมมือของชาวบ้าน 7 หมู่บ้านในเขตตำบลพงษ์ กิ่งอำเภอสันติสุข กิจกรรมจึงมีความยิ่งใหญ่มากกล่าวคือ มีขบวนผ้าป่าแห่จาก 7 หมู่บ้านมารวมกันที่วัดพงษ์ ขบวนรถขนกล้าไม้จากสวนราชการ รถสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักวิชาการจากสถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์กรเอกชนในจังหวัดน่าน องค์กรเอกชนในต่างจังหวัดเช่น คณะกรรมการประสานงานองค์เอกชนภาคเหนือ มูลนิธิหมู่บ้าน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า และพรณพีชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ บริเวณที่บวชนั้นอยู่ระหว่างเส้นทางสายสันติสุข บ้านแม่สนาน โดยได้คัดเลือกต้นยางใหญ่เป็นประธานป่า และได้อัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ชื่อพระสันติสุขนารักษ์ มีขนาดสูง 2 เมตร

ในปีเดียวกันนี้กลุ่มชาวบ้านที่ตำบลสะเนียง ตำบลถืมตอง และตำบลไชยสถาน ก็ได้มีปัญหาที่เกิดจากการลักลอบตัดไม้ของกลุ่มนายทุน ทำให้ทั้ง 3 ตำบลได้จัดตั้งกลุ่มกันขึ้นเพื่อดูแลและป่าขุนน้ำ และป่าต้นน้ำขุนสมุน พระปลัดสงวนและคณะจึงได้ถูกร้องขอให้เข้าไปที่ปรึกษา

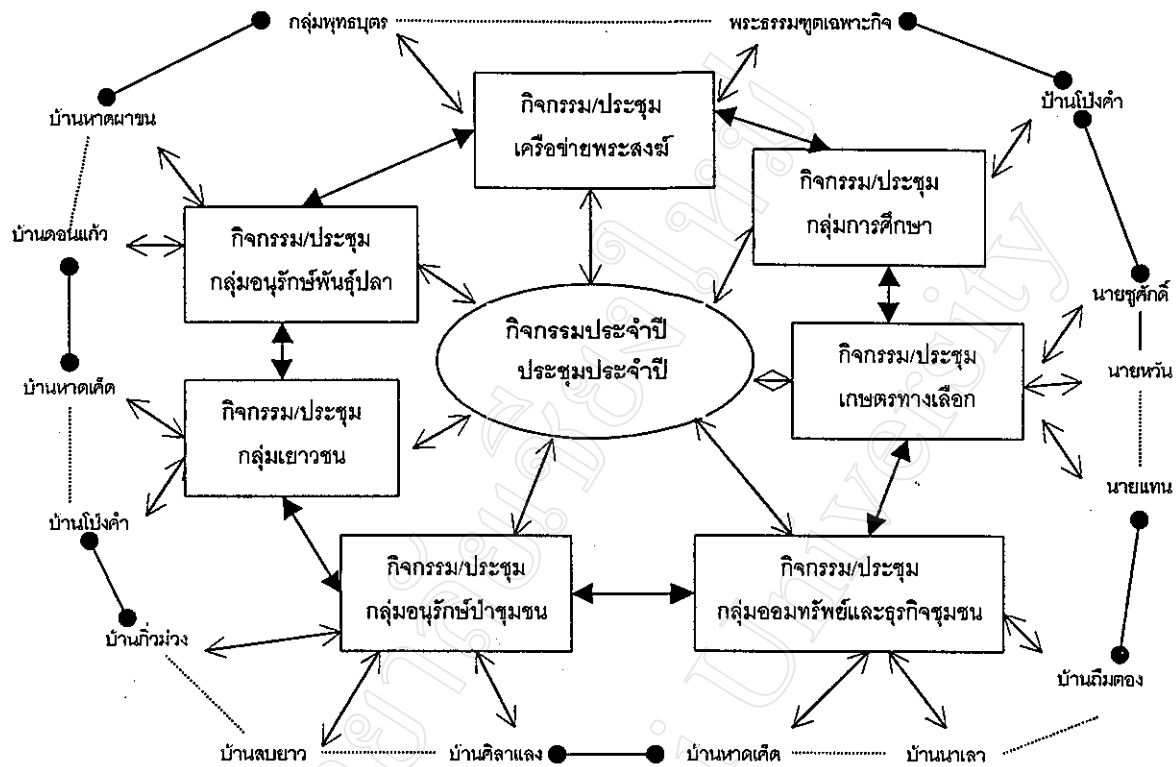
ภาระที่เพิ่มขึ้นมานี้เองที่ทำให้คณะทำงานที่เกาะกันในลักษณะหลวม ๆ ในครั้งแรกเพื่อรวมตัวกันไปช่วยบ้านกิวม่วงกลับกลายเป็นต้องเข้าไปเป็นที่ปรึกษาให้ชาวบ้านที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกทั้งสวนราชการ และเอกชนมักจะมีการประสานงานมากขึ้นทำให้เหตุผลในการทำ ธุรกิจและประสานงาน รวมถึงการสนับสนุนของค์กรชาวบ้านที่เกิดใหม่ให้ได้รวมตัวกัน กลายเป็นหัวข้อในการประชุมประเมิลผล กันขึ้น และที่ประชุมได้เสนอให้กลุ่มนี้มีคณะกรรมการ มีผู้ประสานงานพร้อมทั้งมีชื่อกลุ่ม ในที่สุดที่ประชุมก็ได้ยอมรับร่วมกันที่จะใช้ชื่อ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” และใช้วัดอรัญวาสเป็นศูนย์ประสานงาน ตั้งแต่ 28 พฤศจิกายน 2534 เป็นต้นมา

ต่อมาในปี พ.ศ.2535 พระครูพิทักษ์นันทคุณได้รับพระราชทานพัดยศ กลุ่มต่าง ๆ และบรรดาสานุศิษย์ได้ร่วมกันจัดงานมูทิตาจิต โดยจัดทำโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน เป็นกิจกรรมเผยแพร่ และส่งเสริมให้ประชาชนมาสนใจร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงสู่การอนุรักษ์แม่น้ำได้พบต้นแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในแม่น้ำน่านที่บ้านดอนแก้ว อำเภอท่าวังผาที่ประสบผลสำเร็จเป็นแบบอย่างซึ่งได้รับความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ทั้งพระสงฆ์

ชาวบ้าน รัฐ เอกชน จากการจัดงานดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดเครือข่ายองค์กรในการดูแลแม่น้ำและอนุรักษ์สัตว์น้ำรวมทั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ จนเกิดกลุ่มเครือข่ายกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้นในกลุ่มฮักเมืองน่าน จึงได้จัดตั้งสำนักงานชั่วคราวของกลุ่มฮักเมืองน่านขึ้น มีเจ้าหน้าที่ประสานงานและเลขา กลุ่มปฏิบัติงานประจำ รับผิดชอบในการบริหารจัดการต่าง ๆ และจัดโครงสร้างองค์กรให้ชัดเจน

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ถึงปัจจุบัน ได้มีการระดมทุนจากทั้งหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศมาสนับสนุนเพื่อการบริหารจัดการ กลุ่มฮักเมืองน่านได้ให้การช่วยเหลืองบประมาณแก่กลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นด้านการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์พันธุ์ปลา สนับสนุนการเกษตรผสมผสาน การออมทรัพย์ การรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ได้จัดให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดกิจกรรมสู่ชุมชนในชนบทมากมาย เริ่มมีผู้มาศึกษาดูงานมาขึ้นจนเป็นที่แพร่หลาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ เช่น หน่วยงานด้านการพัฒนาของประเทศเยอรมัน สถานทูตแคนาดา องค์การแตร้เดซอม (เยอรมัน) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถานทูตออสเตรเลีย เป็นต้น ในระยะต่อมามีการส่งอาสาสมัครจากบางหน่วยงาน เข้ามาทำงานร่วมกับกลุ่มฮักเมืองน่านในพื้นที่ นอกจากนี้กลุ่มประมง ยังได้ดำเนินพัฒนาสังคมด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก เช่น โครงการศีลธรรมนำตนพันภัยเอดส์ เป็นต้น

การประชุมประจำปีของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน เป็นโอกาสอันสำคัญยิ่งที่ทำให้เครือข่ายต่างๆ ได้เรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนได้รับทราบถึงผลงานของเครือข่ายเนื้อหาอื่น ดังแผนภาพต่อไปนี้

สัญลักษณ์

- ◄► เชื่อมระหว่างกลุ่มที่ทำงานต่างกัน โดยการเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ
- เชื่อมกลุ่มที่ทำงานด้านเดียวกันในชุมชน/หมู่บ้าน กับกลุ่มที่ทำงานต่าง กัน โดยทางกลุ่มจะเข้ามาเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างไม่เป็นทางการกับหมู่บ้านอื่น ๆ
- เชื่อมกลุ่มที่ทำงานด้านเดียวกันระหว่างหมู่บ้าน โดยเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ
- ◄► เชื่อมกลุ่มและกิจกรรมเข้าหากัน

ภาพที่ 7 แผนภาพแสดงกิจกรรมการประชุมประจำปีและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายและการเรียนรู้ข้ามเครือข่าย

สรุปการพัฒนาการของกลุ่มฮักเมืองน่าน ได้ดังนี้

การก่อเกิด และพัฒนาการของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน

กลุ่มฮักเมืองน่าน เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2533 เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มพระสงฆ์ องค์กรชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นกลุ่มของลูกหลานชาวบ้านในท้องถิ่น ที่มีสำนึกต่อ มาตุภูมิ ตั้งแต่ระยะการก่อตัวจนถึงระยะปัจจุบันสามารถจำแนกพัฒนาการออกเป็นดังนี้

ช่วงก่อนปี พ.ศ.2533 เป็นช่วงเริ่มต้น มีการก่อตัวทางความคิด และการปฏิบัติต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน ทั้ง 3 กลุ่มต่างก็ต่างคนต่างทำงาน ไม่ได้ประสานความร่วมมือในการทำงาน โดยสรุปแล้วระยะแรกนี้เป็นการเรียนรู้จากปัญหาท้องถิ่น และมีการพัฒนานาความคิดสู่การปฏิบัติจริงเป็นรัฐธรรมนูญ

ช่วงปี 2533-2534 พระสงฆ์ องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยการจัดพิธีบวชป่า และสืบชะตาแม่น้ำ มีราชการ เอกชน ชาวบ้าน นักธุรกิจ เข้าร่วมกิจกรรม โดยสรุประยะนี้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จากการผสมผสานวิถีดั้งเดิมของพระสงฆ์ และผู้นำชาวบ้าน และนักพัฒนาเอกชนทำหน้าที่ในการจัดหาข้อมูล และการจัดการ และมีการใช้ชื่อว่า "กลุ่มฮักเมืองน่าน"

ช่วงปี พ.ศ.2535-2536 เครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน ได้จัดตั้ง "สำนักงานเลขานุการ ขึ้น" เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกในการประสานงาน และผู้นำในระยะแรก ๆ ก็เปลี่ยนบทบาทมาเป็น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงใหม่สู่ชุมชน ทั้งการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านในที่แห่งใหม่ และขยายเครือข่าย และหาแนวร่วม โดยสรุป ระยะนี้มีการจัดตั้งสำนักงานเลขานุการในการทำหน้าที่ประสานงาน และอำนวยความสะดวกให้เกิดการขยายตัวของเครือข่าย และแสวงหาแนวร่วมในการทำงานเพิ่มขึ้น

ช่วง 2536-2540 เกิดการขยายเครือข่าย ตลอดจนมีภาคีความร่วมมือต่าง ๆ มากขึ้น และมีการสนับสนุนการทำงานเป็นพหุภาคี มีงบประมาณสนับสนุน และเตรียมตัวจดทะเบียน เป็นมูลนิธิฮักเมืองน่าน

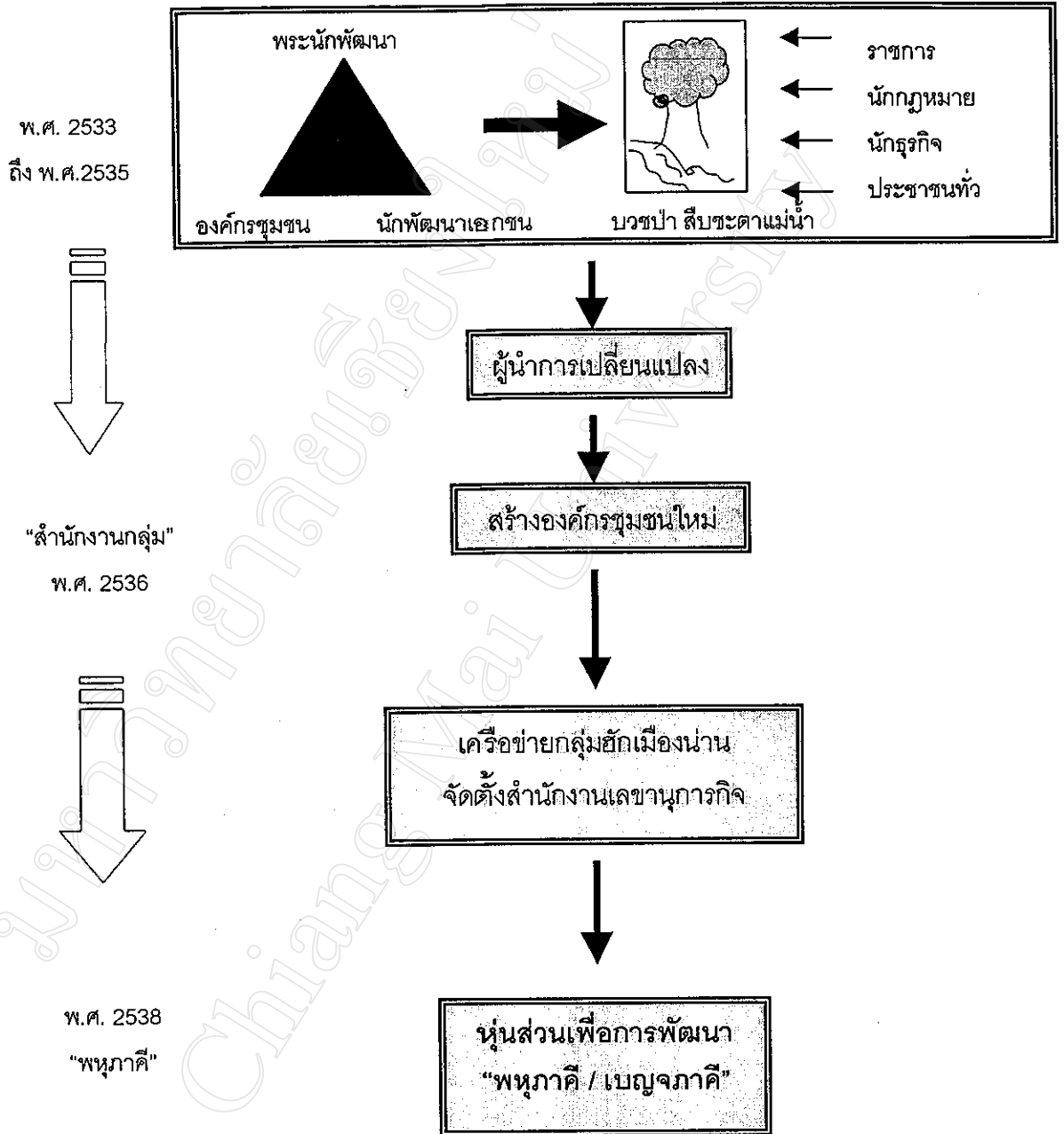
โดยสรุประยะนี้ มีการทำงานร่วมกับหลายภาคี และมีการสนับสนุนจากภาคีความร่วมมือต่าง ๆ และมีการเตรียมตัวที่จะจัดตั้งเป็นมูลนิธิ

ช่วง 2540 ถึงปัจจุบัน มีการขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวางขึ้น และแต่ข่ายก็ได้แสดงผลในการขับเคลื่อนตัวเอง เป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น กลุ่มย่อยต่าง ๆ ได้เริ่มผนึกตัวเองในระดับพื้นที่เป็นประชาคมระดับตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการบริหารจัดการ พร้อมทั้งรณรงค์ในการฟื้นฟู และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านดิน น้ำ ป่า และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นภาวะกิจ

ร่วมกันในการพัฒนาคน ชุมชน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดน่าน มีพันธกิจร่วมกันในการมุ่งสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงเครือข่าย การเรียนรู้ร่วมกันให้กับท้องถิ่นโดยการขยายฐานของชุมชนตามประเด็นเนื้อหา และพื้นที่

1. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ จากสภาพปัญหา พันธุ์ในลำน้ำน่านลดลง
2. ด้านการเกษตรผสมผสาน
3. ด้านการส่งเสริมอาชีพและธุรกิจชุมชน
4. ด้านการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้าน
5. ด้านการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม
6. ด้านการสาธารณสุข ได้แก่ เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอดส์ เครือข่ายชุมชนป้องกันยาเสพติด

การขยายตัวของกิจกรรมชุมชนที่เข้มแข็ง พัฒนาความชำนาญการของชาวบ้านเป็นแกนนำเปลี่ยนแปลงขยายผล เป็นร่วมให้องค์กรขนาดเล็กของเครือข่าย ในการพัฒนาตนเอง ประสานความร่วมมือ ผ่านงบประมาณ และเป็นแม่ข่ายเฉพาะกิจต่าง ๆ ในการพัฒนาพัฒนาความร่วมมือสูงกว่า 3 ภาคี เป็นลักษณะพหุภาคีเพื่อการพัฒนา

ภาพที่ 8 แสดงการก่อเกิดและพัฒนาการเป็นเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน

4.3 การให้ความหมาย และคุณค่า

ท่ามกลางการดิ้นรนของชาวบ้านในการเผชิญกับปัญหา พัฒนามาเป็นกลุ่มจัดตั้งของตนเองในระดับชุมชน ระดับลุ่มน้ำจนเกิดกลุ่มที่หลากหลายต่างๆ ได้เพิ่มสายใยเชื่อมโยงผูกพัน ความเป็นชุมชนให้แน่นแฟ้นขึ้นในหมู่บ้าน เป็นสายใยที่สานขึ้นมาใหม่ ให้เป็นทางเลือกให้ชุมชนได้ตัดสินใจให้สอดคล้องกับแนวคิดเดิมที่มีอยู่ และแนวคิดที่เพิ่มเข้ามาใหม่ที่เป็นพันธะต่อกัน เมื่อได้ประสานเข้ากับเครือข่ายภายนอกชุมชน เช่น พระสงฆ์ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน นักกฎหมาย แพทย์และผู้ประกอบการอื่นๆ ขบวนการเคลื่อนไหวในนามเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน จึงกลายเป็นเวทีเปิดหรือพื้นที่ส่วนร่วมที่ให้เกิดการถกเถียง มีการแสดงออกซึ่งอำนาจและความเป็นตัวตนโดยอาศัย เวทีชาวบ้านระดับต่างๆ ผ่านการวงชิงให้ความหมาย ทั้งผ่านกิจกรรม วรรณคดีต่อสาธารณะต่างๆ เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ ผ่าป่าพันธุ์ปลา และผ่าป่าต้นไม้ หรือผ่านกิจกรรมการประชุมทั้งระดับกลุ่มย่อย ระดับเครือข่ายและการประชุมประจำปี

ผู้ศึกษาจะได้อธิบายในส่วนเนื้อหาในการให้ความหมายและคุณค่าเป็นสัดส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง การวงชิงการให้ความหมายและคุณค่า และส่วนที่สองความขัดแย้งที่สะท้อนมาจากขบวนการ

4.3.1 การวงชิงการให้ความหมายและคุณค่า

การให้ความหมายโดยผ่านสัญลักษณ์เพื่อท้องถิ่นข้อสังเกตในการให้ความหมายนี้ผ่านการแสดงออกทางสื่อสารประเภทต่างๆ เช่น การตั้งชื่อกลุ่ม “ กลุ่มฮักเมืองน่าน ” ซึ่งการให้คำจำกัดความที่กว้างขวางมาก คือ ใครก็ได้ที่มีสำนึกต่อแผ่นดินถิ่นเกิด หรือ ผู้ที่รวมกลุ่มทำความดีเพื่อเมืองน่าน แม้จะไม่ได้มีถิ่นกำเนิดที่น่านแต่มาอยู่นาน หรือผู้ที่เป็นคนน่านแต่ไปอยู่ที่อื่นการสื่อความหมายด้วยคำที่กินความได้กว้างเช่นนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ “ เป็นชื่อดี ทำให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าร่วมได้ง่าย ถ้าเป็นกลุ่มฮักเมือง กลุ่ม...คนคงร่วมยาก “ หรืออีกทัศนะหนึ่ง “ ชื่อดีครับ....มีความภูมิใจสำหรับท้องถิ่นและอยากทำงาน...”

ขณะที่ทัศนะตรงข้าม ขัดขวางก็จะแสดงว่า “ ผูกขาดการทำเพื่อเมืองน่านไว้คนเดียว หรืออย่างไร...? “ “ คนฮักบ้านฮักเมืองต้องทันสมัย ก้าวหน้าหน่อย...นี่อะไรกันແຜ່ງ ຯ ມິດຈາຣິດ....เอะอะก็จะอนุรักษ์ไปหมด...” อย่างไรก็ตามด้วยชื่อและขบวนการที่เปิดกว้างนี้เองทำให้เกิดการผูกต่อเป็นโครงข่ายและขยายไปในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ ฮัก “ บ้าง “ รักษ์ “ บ้าง หรือคำว่า “ มิตร “ เช่น กลุ่มฮักทุ่งช้าง กลุ่มฮักกลางเวียง กลุ่มฮักบ้าน รักษ์

สันติสุข รักถิ่นรักไทย...มิตรภาพผูกเพียง นอกจากนั้น ยังปรากฏการสื่อสารในลักษณะอื่นผ่านสิ่งพิมพ์ ป้ายนิเทศน์ และสื่ออื่น เช่น คำว่า

“ เราฮักแม่น่านาน...” “ เรารัก น้ำ ฟ้ำ ป่า เขา เรารักภูมิลำเนา..”

“ ป่าของเรา แม่น้ำของเรา “ ใครอยู่ใกล้ป่ารักษาป่า ใครอยู่ใกล้น้ำรักษาน้ำ “

ถ้าพิจารณาจาก คำ ความคิด ความหมายเหล่านี้แล้วจะเห็นว่า ขบวนการนี้ให้ความสำคัญกับ “ท้องถิ่น” หรือ ถิ่นอาศัยของพวกเขากลายเป็นอุดมการณ์บางประการร่วมกันเพื่อท้องถิ่นของตนเกิดขึ้น การที่ชาวบ้านคิดเช่นนี้ เพราะเห็นว่ากิจกรรมที่พวกเขาทำเป็นการดูแลของสาธารณะหรือ “ ของหน้าหมู่บ้าน “ ไม่มีประโยชน์เฉพาะพวกตนเท่านั้น ผู้ที่มีทรัพย์แต่ไม่มีโอกาสได้ปกป้องดูแลเขาก็สามารถรวมปัจจัยเป็นการสมทบและถือเป็นการทำบุญร่วมกัน

อย่างไรก็ตามมีทัศนคติในเชิงขัดขวางต่อปรากฏการณ์เช่นนี้ว่าเป็นการเรียไร ทำให้เสียประเพณีพวกคนชั้นกลางในเมืองเขาจะเกลียดชาวบ้านและกลุ่มอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งมีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า “ ความจริงคนไม่ชอบทำบุญหรอก เพราะคิดถึงบุญก็เห็นของผ้าป่าทุกที

สำหรับเหตุผลที่คนข้างนอกมาร่วมกิจกรรมนั้นด้วยเหตุผลบางอย่างเท่านั้นไม่ใช่มาทำบุญดังที่ชาวบ้านเข้าใจ บางทัศนคติให้ความเห็นว่า “ ที่เขามาเพราะเขากลัวชาวบ้านว่าขี้เหนียว...ไม่ให้ความร่วมมือ “ “ ที่เขามานั้นเป็นเพราะได้ปรากฏตัวต่อหน้าสาธารณะ “

ข้อสังเกตของผู้ศึกษาเห็นว่าชาวบ้านและขบวนการของเครือข่ายได้ร่วมกันแปลงทรัพย์สินของปัจเจกชน ให้กลายเป็นกองทุน (กองทุน) โดยมีระบบคุณค่าในการใช้เพื่อกิจกรรมสาธารณะได้อย่างน่ายกย่องทำให้บ้านต่างๆ มีกองทุนรักษาป่า กองทุนรักษาแม่น้ำ หรือแม้แต่มูลนิธิอีกเมืองนาน ได้อาศัยทุนตั้งต้นจากการทำบุญสืบชะตาแม่น้ำนานมาใช้จนทุกวันนี้

นอกจากนี้ขบวนการนี้ได้สร้างคุณค่าต่อป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำมาอยู่ในแนวทางการควบคุมตัดสินใจโดยชุมชนจากความเชื่อจากการคุ้มครองจากอำนาจที่เหนือความเชื่อและอยู่เหนือกฎหมายบ้านเมือง แต่เป็นความภาคภูมิใจเป็นความร่วมมือร่วมใจเป็น “ ของหน้าหมู่บ้าน “ ไม่ใช่ของ “ หลวง “ ที่ดูแลโดยทางการ

การให้ความหมายผ่านความเชื่อพิธีกรรมประเพณี ให้เกิดคุณค่าร่วมกัน ความเชื่อเดิมของล้านนา คือ ความนิยมในการทอดผ้าป่ากันเกือบทั่วไปในเดือนยี่ เนื่องจากคำสอนที่ว่าในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้าน ภิกษุจึงต้องเที่ยวเก็บผ้าที่เจ้าของทิ้งแล้ว เป็นของเปรอะเปื้อนที่ชาวบ้านทิ้งแล้วหรือผ้าห่อศพตามป่าช้าหรือตามป่า (บ้างสกุล คือ ผ้าเปื้อนฝุ่น) เป็นผ้าชิ้นเล็ก ชิ้นน้อยนำมาปะติดปะต่อกัน เย็บ ย้อม เป็นจีวร สบง และต้องช่วยทำกันหลายรูป ต่อมาชาวบ้านเห็นความลำบากของพระสงฆ์ จะนำไปถวายโดยตรง

ก็ยังไม่มีการอนุญาต จึงนำผ้าไปทิ้งในที่ต่างๆ เช่น ป่าช้า หรือในป่า พระภิกษุพบเข้าก็นำไปทำเป็นจีวรในปัจจุบันจะนำกิ่งไม้ที่เหมาะสมแก่ต้นผ้าป่ามาใช้แทนต้นไม้หรือพุ่มไม้นำมาปักติดกันหรือหมักในภาชนะ ภายในภาชนะใส่เครื่องอุปโภค เช่น ข้าวสาร เทียนไข สมุด ดินสอ สบงจีวร ผลไม้... ของหนักนำใส่ภาชนะ ของเบาก็แขวนไว้ แล้วมีผ้าสบงหรือจีวร ที่ใช้เป็นผ้าแขวนหรือพาดไว้หนึ่งผืน สำหรับให้พระสงฆ์มาพิจารณาบังสุกุล

ข้อสังเกตในการศึกษาพบว่าผ้าป่าเป็นเรื่องที่ชาวบ้านนิยมทำกันมากในการทำบุญ และพิจารณาย้อนดูกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้านที่เคลื่อนไหวที่เป็นกรณีศึกษาก็มีการทำบุญผ้าป่าควบคู่ไปกับพิธีกรรมอื่น ๆ ทุกครั้งไป

สำหรับการบวชป่าหรือบวชต้นไม้ ไม่เคยมีมาก่อนในพุทธประเพณีแต่แก่นำผู้จัดกิจกรรมให้เหตุผลว่าเป็นการประยุกต์พิธีกรรมทางพุทธศาสนามาใช้กับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเลือก“ พญาไม้ ” มาบวชเหมือนการบวชคน แล้วทำการอุปโลกให้เป็นพญาไม้คุ้มครองป่า“ การสืบชะตาแม่น้ำ ” ก็เช่นกันเป็นการประยุกต์พิธีกรรมที่เคยใช้กับคน บ้าน เมือง... ผสมผสานเข้ากับพิธีพรานหม์และพุทธพิธีเข้าด้วยกัน

การถวายทานผ้าป่าต้นไม้ ผ้าป่าพันธุ์ปลา ผ้าป่ากองทุน ถูกเชื่อมต่อกับกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เกือบทุกครั้งที่พบในการจัดทำพิธีกรรมของชุมชนในเครือข่าย

ความหมายผ่านการบวชป่า / ปลูกป่า และถวายทานผ้าป่านั้นได้ถูกอธิบายผ่านพิธีกรรมโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณว่า เป็นไปตาม คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ใน “ วนโรปมสูตร ” ว่า

อารมโรปา วนโรปา	เย ชนา เสดติการกา
ปปัญ ๑ อทปานญ ๑	เย ทานติ อุปลสย
เตสั ทิวา ๑ รตุโต ๑	สทาปัญญญ ปวทมติ
ขมมฏฐา สีสสมปนา	เต ชนา สคคคามโนติ

แปลว่า ผู้ใดปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน ตั้งที่ตึ่มน้ำ ขุดบ่อน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญของผู้นั้นเจริญตลอดเวลาทุกวันคืน การมีศีลมีธรรมได้ไปสวรรค์

โดยกระบวนการจัดทำพิธีการบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำนั้นนอกจากคนในชุมชนแล้วยังมีแขกหรือต่างๆ จากส่วนราชการ นักวิชาการ ประชาชนจากพื้นที่อื่นๆ และการมาร่วมกิจกรรมส่วนหนึ่งมาจากการเชิญผ่านจดหมายเชิญและผู้มา มักจะมีการสมทบปัจจัย ให้กับคณะผู้จัดเป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญทอดผ้าป่า สมทบทุนในงานบวชป่าหรือสืบชะตาแม่น้ำ ในการให้ความหมายนั้นแตกต่างกันไปตามกลุ่มที่มา เช่น ชาวบ้านเห็นว่าเป็นกำลังใจให้กลุ่มของตน

และมีทุนสะสมไว้เป็นกองกลางดำเนินงานดูแลกิจการต่อเนื่องต่อไป นอกจากนี้กิจกรรมทั้งผ้าป่า สืบชะตา และบวชป่ายังให้ความหมายในระบบการสร้างความสัมพันธ์ชุมชน

ประการแรก ความหมายเดิมของกิจกรรมการทำบุญ เพื่อกระจายโภคทรัพย์ เปลี่ยนการทำบุญเพื่อทำนุบำรุงทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการบอกบุญไปยังหมู่บ้าน ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ

ประการที่สอง ชาวบ้านถือว่าการทำบุญผ้าป่าเป็นการทำบุญที่ได้บุญมากที่สุดเนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจมากจึงจะสำเร็จได้ พิธีกรรมต่างๆ จะช่วยให้สำนึกของความ เป็นปึกแผ่นของชุมชนเข้มแข็งขึ้น ทุกคนมีส่วนร่วมและเป็นหลักประกันความร่วมมือ การเชิญแขกและชุมชนอื่นมาก็ถือเป็นการเสริมสร้างความร่วมมือในเชิงเครือข่ายเกิดขึ้น

การให้ความหมายผ่านภาวะผู้นำและภาวะการนำของขบวนการ มีความพยายามที่จะบอกต่อๆ กันในหมู่สมาชิกหรือผู้ที่มีส่วนร่วมของขบวนการที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการพูดถึงและให้ความหมายต่อภาวะการนำหรือคุณสมบัติของผู้นำ เช่น

“เห็นพวกเรา ทำงานหนัก และเหน็ดเหนื่อยกันโดยเฉพาะพระครู...”

“ผู้นำกลุ่ม สื่อสาร ได้เข้าใจง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เรื่องยากเป็นเรื่องง่าย...ไผเราะ... ฟังแล้วสนุก...”

“ผู้นำหลายคน มีความเป็นครูสูง ...มีความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ได้...”

“เมื่อชุมชนมีความขัดแย้ง ผู้นำกลุ่มช่วยคลี่คลาย...หาทางออกได้...”

ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการให้ความหมายต่อภาวะการนำและผู้นำที่สมาชิกต้องการและมีความศรัทธาด้วยเห็นว่ามีคุณสมบัติ ทำงานหนัก สื่อความหมายได้เข้าใจ มีความเป็นครู มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน และสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งได้

ให้ความหมายผ่านการสะสมทุนโภคทรัพย์ ภายหลังจากการจัดการกิจกรรมผ่านพ้นไป ชุมชนและเครือข่ายได้สะสมทุนจำนวนหนึ่ง สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท

ประเภทแรก เป็นทุนกองกลาง ที่ใช้สำหรับกิจกรรมสาธารณะ เช่น กองทุนดูแลป่าชุมชน กองทุนดูแลวังปลา กองทุนประเภทนี้จะนำไปใช้เป็นการบำรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของป่าไม้และแม่น้ำ รวมถึงนำมาพัฒนาชุมชนตามกิจกรรมที่ชุมชนเห็นว่ามีมีความจำเป็นร่วมกัน

ประเภทที่สอง การสะสมทรัพย์ ในลักษณะกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในเครือข่ายพบว่า มีถึง 55 กลุ่มกองทุนประเภทนี้ชุมชนสามารถนำมาใช้ฟื้นฟูกิจการในครัวเรือนของตนเอง และเป็นสวัสดิการยามคับขันขนาดที่พึ่งพิงได้

ขบวนการของเครือข่ายที่เป็นกรณีศึกษาในการสร้างทุนโคทรักซ์เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงและปลอดภัยไว้ในหมู่ของสมาชิก ทำให้เกิดการเอื้อเพื่ออาทรกันในยามยาก และเป็นเงื่อนไขนำสู่การผนึกกำลังกันเป็นชุมชนที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

4.4 ผลของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ และกลไกการทำงานของเครือข่าย

4.4.1 ผลการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏทางกายภาพ

1) เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในลักษณะเฉพาะหมู่บ้าน เครือข่ายลุ่มน้ำทั้งตำบลและระดับอำเภอ โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น พิธีบวชป่า การป้องกันไฟป่า การเผยแพร่ความรู้เรื่องป่าแก่ชุมชน การจัดทำแนวกันไฟ การปลูกป่าทดแทน เป็นต้น ซึ่งได้เสริมศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับปัญหาในชุมชนของตนเอง

ปัจจุบันมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนถึง 93 แห่งมีพื้นที่มากกว่า 4 ไร่ โดยบางพื้นที่มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2) เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เริ่มจากได้จัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำน่าน ขึ้นครั้งแรกที่บ้านดอนแก้ว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จนเกิดการขยายเครือข่ายแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ตลอดลำน้ำน่านและลำน้ำสาขา มีจำนวนมากถึง 84 จุด เครือข่ายเพิ่มมากมาย และชาวบ้านสามารถจับปลา นอกเขตอนุรักษ์ได้ ซึ่งเป็นผลมาจากความร่วมมือในชุมชน ที่เกิดเป็นรูปธรรม อย่างเห็นได้ชัดเจน

3) เครือข่ายเกษตรยั่งยืน เริ่มจากได้พาผู้นำชุมชนต่างๆ ได้ไปศึกษาดูงานเกษตรยั่งยืนการปลูกพืชผสมผสานและผู้นำเหล่านั้นได้นำพาความรู้มาทดลองปรับปรุงในสวนของตนเอง จากนั้นได้มาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในที่ประชุมของหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ปัจจุบันมีเกษตรกรเครือข่ายไม่น้อยกว่า 280 ครอบครัว และได้รวมตัวกันเป็นชุมชนเกษตรยั่งยืน อำเภอสันติสุข และกิ่งอำเภอภูเพียง และได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนขึ้น 3 แห่งได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้บ้านแสงเทียน ศูนย์การเรียนรู้บ้านโป่งคำ และศูนย์การเรียนรู้รุ่งอรุณแห่งปัญญา

4) เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ ธุรกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองภายในชุมชน ให้รู้จักออมทรัพย์ เพื่อความมั่นคงในชีวิตและนำมาตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิก ยืมไปประกอบอาชีพสร้างรายได้ ซึ่งเป็นการเสริมสร้าง

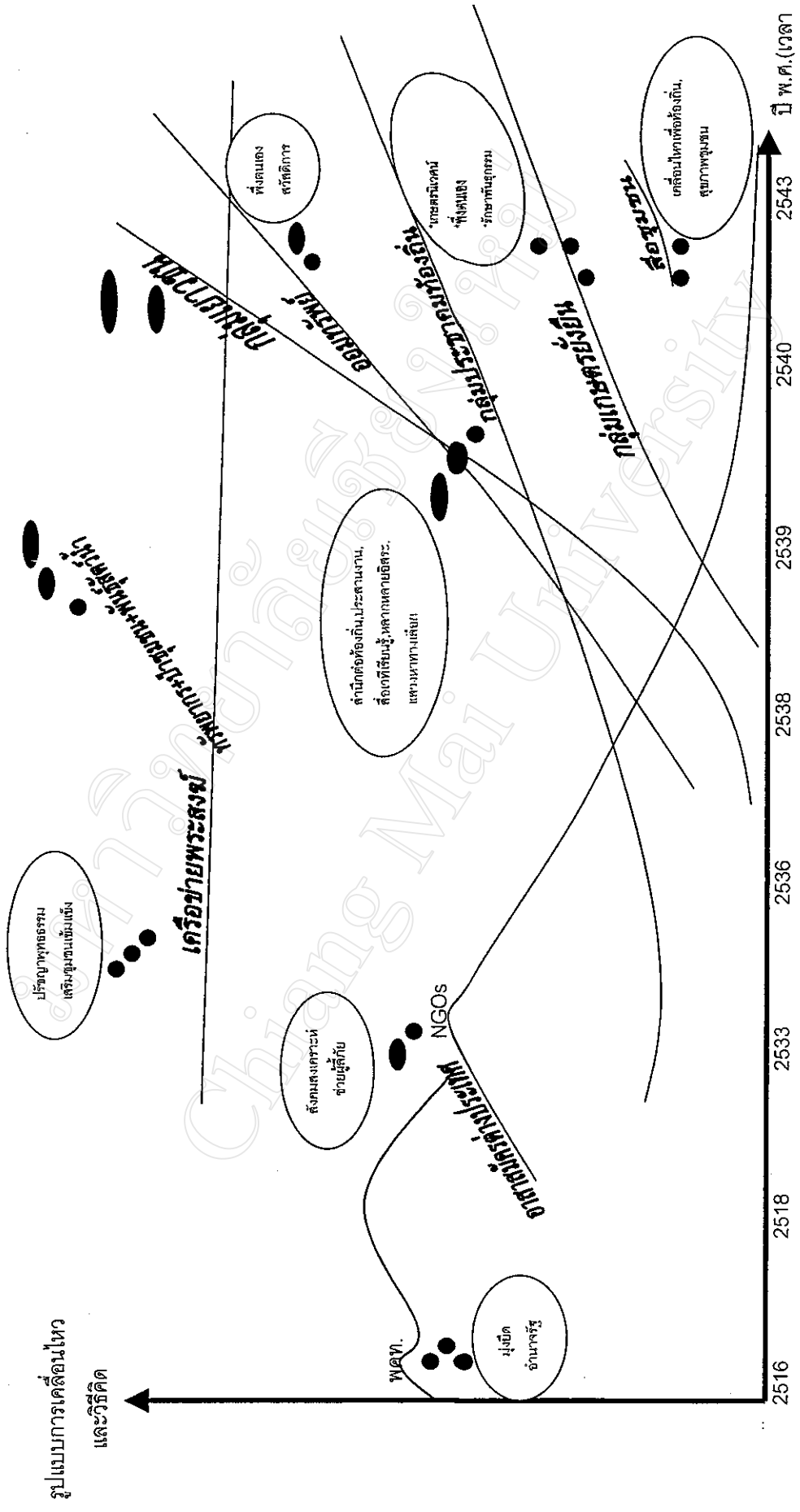
ศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง ปัจจุบันมี 59 กลุ่ม ส่วนกลุ่มธุรกิจชุมชน เช่น กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มจักสาน กลุ่มไม้กวาด และกลุ่มแพทย์แผนไทยเป็นต้น

4.4.2 ผลการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏขึ้นต่อกลุ่มทางด้านสังคม ด้านที่เป็นศักยภาพ หรือความสามารถเปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่

1) เครือข่ายพระสงฆ์ มีบทบาทด้านการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม เช่น จัดทำโครงการบวชเณร ภาคฤดูร้อน โครงการพระธรรมทายาท และการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบวชป่า การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การกำหนดและกันเป็นเขตอภัยทาน เป็นต้น

2) เครือข่ายเยาวชน เกิดจากการสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ได้เข้าร่วมค่ายเยาวชนเพื่อส่งเสริมความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การป้องกันยาเสพติด / เอดส์ กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน ปัจจุบันมีเครือข่ายเยาวชน 55 กลุ่ม

3) เครือข่ายประชาคม จากการที่มูลนิธิรักษ์เมืองน่าน ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2533 จึงเป็นองค์กรรากฐานและแม่บทของการพัฒนาประชาคมจังหวัดน่าน และประชาคมในพื้นที่อื่นๆ จากกลุ่มเล็กๆ สามารถสร้างความเข้มแข็ง โดยอาศัยบทเรียนและประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน ได้ขยายไปสู่องค์กรเครือข่ายประชาคม ในระดับตำบลและอำเภอ จนเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นในหลายพื้นที่

ภาพที่ 9 แสดงวิถีคิดและรูปแบบความเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังประชาชนในจังหวัดน่าน

1. การเคลื่อนไหวในนามของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน

ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านมีพัฒนาการมาจากการรวมตัวกันเคลื่อนไหวและรณรงค์เรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในจังหวัดน่าน ในปี 2537 การเคลื่อนไหวครั้งนี้ถือเป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันของคนในจังหวัดน่านหลายระดับหลายภาคี และเกิดทั้งในเมืองและในชนบท ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในความร่วมมือทั้งในด้านการเงิน อุปกรณ์ คน และสถานที่ เช่น ได้จัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานรณรงค์จัดตั้งมหาวิทยาลัย” ณ ห้องประชุม 3 โรงพยาบาลน่าน พื้นที่บางสวนอาคารผู้ป่วยนอกชั้นที่สองถูกใช้เป็นสถานที่ทำงานเพื่อจัดเตรียมเอกสาร และทำสำเนาจำนวนมาก ฯลฯ กิจกรรมต่างๆ ต่อเนื่องตั้งแต่เช้าถึงกลางคืนเป็นเวลาติดต่อกันเกือบปี

แม้ว่าการได้มาซึ่งมหาวิทยาลัยยังไม่เป็นจริงตามที่มุ่งหวัง การเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้คนที่มีความคิดคล้ายๆ กันได้มารู้จักกัน มาทำงานร่วมกันซึ่งเมื่อวิเคราะห์เจาะลึกลงไปแล้วบุคคลเหล่านี้มาจากหลายอาชีพ แพทย์ พยาบาล เภสัชกร นักศึกษา อาจารย์ ครู นักพัฒนาองค์กรเอกชน นักกฎหมาย นักธุรกิจ ฯลฯ ล้วนมีความสนใจในประเด็นสาธารณะที่กว้างและลึกมากกว่าการมีมหาวิทยาลัยร่วมกัน ได้แก่ การคิดโดยยึดประชาชนเป็นหลัก (People centered) มีสำนึกสาธารณะ (Community minded) แกนที่รวมตัวกันแล้วผันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาคน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และเปลี่ยนชื่อศูนย์จาก “ศูนย์ประสานงานรณรงค์จัดตั้งมหาวิทยาลัย” มาเป็น “ศูนย์ประสานงานน่านสันติสุข”

ข้าราชการบางคนที่ร่วมกิจกรรมความคิดกับศูนย์ฯ เป็นผู้ที่บทบาทสำคัญในกลุ่มฮักเมืองน่าน ความซื่อสัตย์กันนี้ทำให้แนวคิด ทิศทาง และเนื้อหาสาระของศูนย์ประสานงานประชาคมจึงสอดรับแนวคิด และทิศทางของกลุ่มฮักเมืองน่านเป็นอย่างดี ลักษณะที่สำคัญของการรวมตัวกันทางความคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่น่าน ได้แก่การไม่ทำตัวเป็นปฏิปักษ์กับราชการ ไม่แย่งชิงงานของราชการมาทำ แต่เป็นการริเริ่มงานในระดับท้องถิ่นที่รัฐยังมีได้ริเริ่มบทบาทเช่นนี้ทำให้การรวมกลุ่มและการดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ไม่มีความขัดแย้งกับรัฐจากการระดมความคิดของประชาชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างวิสัยทัศน์จังหวัดน่าน ใน ปี พ.ศ. 2539 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของศูนย์ฯ และเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” ตั้งแต่ 22 ธันวาคม 2539 เป็นต้นมา โดยใช้สถานที่ห้องประชุม 3 โรงพยาบาลน่าน เป็นที่ตั้งเช่นเดิม

เป้าหมายสูงสุดของประชามัน ได้แก่การที่ทุกฝ่ายในจังหวัดน่าน ได้มาร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับประโยชน์ ทุกคนได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ร่วมกัน

พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง รักถิ่นฐานบ้านเกิด ร่วมกันพัฒนาให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่และจังหวัดที่น่าอยู่ ตามกรอบวิสัยทัศน์

2. ผู้นำศูนย์ประสานงานประชาคม

นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ผู้ที่ชาวน่านทุกกลุ่มอาชีพศรัทธาในคุณธรรม ความดี ความงามและเป็นผู้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ในระยะแรก ความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะสร้างคนรุ่นใหม่มาแทน นพ.บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ในเวทีประชาคม คณะทำงานศูนย์ได้เลือก นพ.คณิต ตันตศิณีวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน แพทย์ผู้ที่ได้ร่วมงาน ร่วมเรียนรู้ ร่วมซึมซับแนวคิดจากท่านอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2521 เป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมแทนท่านตั้งแต่ต้น ปี พ.ศ.2540 โดยนายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ขอทำหน้าที่ที่ปรึกษา